UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ōrigenus Tōn Eis Tas Theias Graphas Exēgētikōn Apanta Ta Ellēnisti Heuriskomena

Origenes

Rothomagi, 1668

Explanationvm Origenis Adamantii In Evangelivm Secvndvm Iohannem Tomvs Secvndvs. Ōrigenus Tōn Eis To Kata Iōannēn Eyaggelion Exēgētikōn Tomos 2.

urn:nbn:de:hbz:466:1-19358

Visual Library

est apud Deum; subjungit enim, & inquit: *Hic erat in principio apud Deum.* Poterat enim dicere, Hic erat apud Deum. Sed quemadmodum erat in principio, sic & apud Deum in principio erat. Et *Omnia per ipsum facta sunt*, existentem in principio, omnia enim Deus (teste Davide) in sapientia fecit. Ad hæc vt intelligamus Sermonem propriam habere inscriptionem, velut qui vitam per se assequatur, dicendum etiam est de potentijs, non de potentia. Hæc dicit Dominus potentiarum, multis in locis ponitur, nomine potentiarum intellectis quibusdam divinis animantibus, quæ rationis sunt capacia, quibus superior, & præstantior Christus est, non tantum sapientia Dei, sed etiam potentia dictus. Vt igitur virtutes complures sunt, quarum singulæ descriptionem habent, quibus differt Servator, sic etiam ὁ λόγος, [idest ille filius Dei, illa ratio] (etiam si illa ratio, quæ in nobis est, non habeat descriptionem) extra nos intelligetur Christus, iuxta ea quæ antea indagavimus, hypostasim habens in principio, hoc est in sapientia. Sed hactenus de eo quod est, in principio erat Sermo.

φία ἦν πρὸς τὸν θεόν· ὑπιφέρει γοῦν καὶ φησιν· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· ἐδυνάτο γὰρ εἰρηκέναι, οὗτος ἦν πρὸς τὸν θεόν· ἀλλ' ὥσπερ ἦν ἐν ἀρχῇ, οὕτως καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο ὄντως ἐν τῇ ἀρχῇ, πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ ὁ θεὸς κτίζει τὸν δαβὶδ ἐποίησε· καὶ ἵνα εἰς ὃ παραδέξασθαι τὸν λόγον ἰδίαν περιγραφὴν ἔχοντα, ὅστις τυγχάνοντα ζῆν καθ' ἑαυτὸν, λεκτέον καὶ περὶ δυνάμεων, καὶ μόνον δυνάμεως· πάνυ λέγει κύριος, πολλὰς δυνάμεων πολλαχοῦ κεῖται, λογικῶν τινων θείων ζώων δυνάμεων ὀνομαζομένων, ὧν ἡ ἀνωτέρω καὶ κρείττων χριστὸς ἦν, καὶ μόνον σοφία θεοῦ, ἀλλὰ καὶ δυνάμις προσαγορευόμενος· ὥσπερ οὖν δυνάμεις θεοῦ πλείονές εἰσιν, ὧν ἑκάστη κατὰ περιγραφὴν, ὧν διαφέρει ὁ σωτὴρ, οὕτως καὶ λόγος, εἰ καὶ ὁ παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστι κατὰ περιγραφὴν, ἐκτὸς ἡμῶν νοηθήσεται) ὁ χριστὸς διὰ τὰ προεξητασμένα ἐν ἀρχῇ, τῇ σοφίᾳ, τὴν ὑπόστασιν ἔχων· ταῦτα ἡμῖν ὑπὲρ τοῦ πρόσθεν ἀρκέσει εἰς τὸ· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος·

EXPLANATIONVM ORIGENIS ADAMANTII IN EVANGELIVM SECVNDVM IOHANNEM

TOMVS SECVNDVS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ β'.

Et Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.

Ioh. 1. 1.

SAtis pro viribus nostris, sacer Ambrosi, idemque frater Evangelio conformis, cum antehac disseruerimus, quid sit Evangelium, & quod, qualeve principium, in quo erat Sermo, & quisnam sit ille Sermo, qui erat in principio. Consequenter nunc consideremus quonam pacto Sermo ille erat apud Deum. Ergo vtile erit ad hoc explicandum colligere sermonem, qui scriptus est, factum fuisse ad quosdam. Verbi gratia, Sermo domini factus est ad Osee filium Beeri; &, Sermo factus est ad Esaiam filium Amos, de Iudæa, & de Hierusalem, &, Sermo factus est ad Hieremiam de siccitate. Quomodo ergo Sermo domini factus est ad

Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· αὐτάρκως κατὰ τὴν παρεοῦσαν δύναμιν, ἱερὲ ἀδελφὲ ἀμβρόσιε, καὶ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μεμορφωμένε, ἐν οἷς πρὸ τούτων διδαξάντες τί ἐστιν εὐαγγέλιον, καὶ τίς ἡ ἀρχὴ, ἐν ᾗ ἦν ὁ λόγος, τίς τε ὁ λόγος ὁ ἐν ἀρχῇ, ἀκολούθως νυνὶ ἐπισκεψόμεθα πῶς ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· χρήσιμον τοίνυν συναγαγεῖν εἰς τοῦτο λόγον ἀναγραμμένον γεγονέναι πρός τινας, οἷον λόγος κυρίου ὃς ἐγένετο πρὸς ὡσηὲ τὸν τοῦ * βεεριὲ, καὶ ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς ἡσαΐαν τὸν ἀμὼς, περὶ τῆς ἰουδαίας, καὶ περὶ ἱερουσαλὴμ, καὶ ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς ἱερεμίαν περὶ τῆς ἀβροχίας· πῶς οὖν λόγος

* Βεεριὲ

κυείᾳ ἐλθεῖν πρὸς ὡσηέ, καὶ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ A Oseam, & Sermo ad Esaiam filium Amos,
ἐλθόμενος πρὸς ἠσαΐαν τὸν ἀμώς, καὶ πάλιν ὁ & rursus ad Hieremiam, * considerandum est, vt sic collatione facta inveniri
λόγος πρὸς ἱερεμίαν διὰ τῆς ἀναγκαίας, ὅπερ possit, quonam pacto Sermo ille erat
σκεπτέον, ἵν' ὡς προσκείμενον εὑρεθῶμεν δυνη- apud Deum. Atque equidem vulgus simplicius exponet Prophetarum dicta, ve-
θῇ πῶς ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· ὁ μὲν δὴ luti sermone domini, vel sermone facto
πολὺς ἁπλούστερον ἐκλαμβάνει τὰ παρὰ τῶν προ- ad ipsos. Tu vero vide, ne forte vt dicimus hunc ad hunc fieri, sic etiamnunc
φητῶν εἰρημένα, ὡς λόγου κυείᾳ, ἢ τοῦ λόγου à nobis theologice consideratus Filius,
ἐλθομένου πρὸς αὐτούς· μήποτε δὲ ὡς φαμὲν τὸν sermo factus sit ad Oseam, missus ad
δέ τινα πρὸς τόνδε γίνεσθαι, ὅτας ὁ νῦν θεολογούμενος υἱὸς λόγος ἐλθεῖν πρὸς ὡσηὲ ἀπεστα- ipsum à Patre: quod ad historiam quidem
λεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς πρὸς αὐτόν· καὶ μὲν τὴν ἱστορίαν B attinet ad Prophetam Oseam filium Beeri, quantum vero ad mysticam rationem
* χ. Ceneiì πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ * Βεκρεὶ προφήτου ὡσηέ, καὶ δὲ ad Servatum (sonat enim Oseas, si interpreteris, Servatus) filium Beeri, quæ
μυστικὸν λόγον πρὸς τὸν σωζόμενον· ὡσηὲ γὰρ ἑρ- vox, Puteos sonat: efficitur enim quilibet eorum, qui servantur, putei filius,
* χ. ρεκεὶ μηνεύεται, σωζόμενος, υἱὸν * Βεκρὶ, ὅ ἑρμηνεύεται quia sapientia Dei ex profundo scaturit.
φρέατα· πηγὴς γὰρ ἐκ βάθους ἀναβλυστάνουσης σο- Nec mirum sane est puteorum filium sic
φίας θεοῦ ἕκαστος τῶν σωζομένων υἱὸς γίνεται· καὶ τοῦτο ἐν esse sanctum, qui ex strenue factis frequente; filius nominatur: idcirco quidem
θαυμαστὸν ὅτας υἱὸν φρεάτων εἶναι τὸν ἅγιον ἀπὸ τῶν quia luceant opera ejus coram hominibus, filius lucis nuncupatus: quia vero
ἀνδραγαθημάτων πολλαχοῦ υἱὸν ὀνομαζόμενον, habeat pacem Dei, exuperantem omnem
οὐχὶ μὲν ὁ λάμπων αὐτοῦ τὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, φωτός. οὐχὶ δὲ ὁ ἔχων C intelligentiam, filius pacis: atque etiam
τὴν εἰρήνην τοῦ θεοῦ τὴν ὑπερέχουσαν πᾶσαν propter sapientiæ vtilitatem, filius sapientiæ: *Iustificata est enim*, inquit, *sapientia à filijs suis.* Mat. 11. 19.
νοῦν, εἰρήνης. ἔτι δὲ δι' ὃ τὴν ἀπὸ τῆς σοφίας ὠφέλειαν, τέκνον σοφίας. ἐδικαιώθη γὰρ, φησὶν, ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς· ὅτας οὖν ὁ πᾶσαν ἐρευνῶν θείῳ πνεύματι καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, ὥστε ἀποφθέγξασθαι αὐτόν· ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, δυνάσθαι εἶναι φρεάτων υἱὸς πρὸς ἓν ὁ λόγος κυείᾳ γίνεται· ὁμοίως λόγος καὶ πρὸς ἠσαΐαν ἔρχεται διδάσκων τὰ ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀποβησόμενα τῇ ἰουδαίᾳ καὶ ἱερουσαλήμ. ὡσαύτως δὲ καὶ πρὸς ἱερεμίαν D θείᾳ μετεωρισμῷ ἐπιφθέγγεται. ἑρμηνεύεται γὰρ, μετεωρισμὸς ἰάω· ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς ἀνθρώπους πρότερον οὐ χωρούσας τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ λόγου τυγχάνοντας ὑπεδείκνυμεν, ὁ λόγος γίνεται. πρὸς δὲ τὸν θεὸν οὐ γίνεται, ὡς πρότερον οὖσα ὢν πρὸς αὐτόν· οὐχὶ δὲ ὁ ἀεὶ συνοῦσα τοῦ πατρὶ, λέγεται· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· οὐ γὰρ ἐλθεῖν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ τοῦτο ῥῆμα ὁ, ἦν, τοῦ λόγου κατηγορεῖται, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ ὅτι πρὸς τὸν θεὸν ἦν, ὅτι τῆς E ἀρχῆς. χωριζόμενος, ὅτι τοῦ πατρὸς ἀπολιπόμενος. καὶ πάλιν ὅτι ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι ἐν ἀρχῇ γινόμενος ἐν ἀρχῇ, ὅτι ἀπὸ τοῦ μὴ τυγχάνειν πρὸς τὸν θεὸν, ὅτι τοῦ πρὸς τὸν θεὸν εἶναι γινόμενος· πρὸ γὰρ πάντος χρόνου καὶ αἰῶνος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· ἐπεὶ δὲ εἰς εὕρεσιν τοῦ· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, προθέμεθα λέξεις προφητικὰς, πῶς ἐλθόντος πρὸς ὡσηὲ, καὶ ἠσαΐαν, καὶ ἱερεμίαν, παρετηρήσαμεν ἢ οὐ τοῦ

Pars II.

Dum est, vt sic collatione facta inveniri possit, quonam pacto Sermo ille erat apud Deum. Atque equidem vulgus simplicius exponet Prophetarum dicta, veluti sermone domini, vel sermone facto ad ipsos. Tu vero vide, ne forte vt dicimus hunc ad hunc fieri, sic etiamnunc à nobis theologice consideratus Filius, sermo factus sit ad Oseam, missus ad ipsum à Patre: quod ad historiam quidem attinet ad Prophetam Oseam filium Beeri, quantum vero ad mysticam rationem ad Servatum (sonat enim Oseas, si interpreteris, Servatus) filium Beeri, quæ vox, Puteos sonat: efficitur enim quilibet eorum, qui servantur, putei filius, quia sapientia Dei ex profundo scaturit. Nec mirum sane est puteorum filium sic esse sanctum, qui ex strenue factis frequente; filius nominatur: idcirco quidem quia luceant opera ejus coram hominibus, filius lucis nuncupatus: quia vero habeat pacem Dei, exuperantem omnem intelligentiam, filius pacis: atque etiam propter sapientiæ vtilitatem, filius sapientiæ: *Iustificata est enim*, inquit, *sapientia à filijs suis.* Mat. 11. 19. Hunc igitur in modum ille etiam, qui diuino Spiritu omnia profunda Dei perscrutatur, vt eloqui possit: *O profunditatem divitiarum, & sapientiæ, & cognitionis Dei*, potest esse puteorum filius, ad quem sermo fiat Domini. Sic sermo etiam ad Esaiam venit docens, quæ in vltimis diebus eventura erant tum Iudeæ, tum Hierusalem: eodem modo & ad Hieremiam divina elatione elatum (nam ἰαὼ interpretatur, elatio.) Sed ad homines quidem, qui prius capaces non erant adventus filij Dei, qui est Sermo, fit sermo; ad Deum vero non fit, quasi qui antea non existeret apud ipsum, sed eo quod sit semper cum Patre, dicitur: *Et Sermo erat apud Deum*, non enim factus est apud Deum, & idem verbum, Erat, de Sermone prædicatur, quoniam in principio erat etiam tum, cum apud Deum erat, neque à principio separatus, neque Patrem deserens: & rursus neque eo quod non sit in principio factus, in principio, neque eo quod non sit apud Deum, factus vt esset apud Deum (ante omne enim tempus, & seculum, in principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum.) Quoniam igitur vt inveniremus sensum verborum illorum: *Et Sermo ille erat apud Deum*, apposuimus verba prophetica, quomodo factus sit sermo ad Oseam, & Esaiam, & Hieremiam, observavimusque non parum differre, Fuit,

& Factus est à Verbo, Erat, addemus, dum ad Prophetas sermo fit, Sermonem Prophetas illustrare luce cognitionis, facientem eos, tanquam coram videntes ea videre, quæ non intellexerant, antequam fieret ad eos Sermo ipse, apud Deum Deus existens, ex eo quod sit apud ipsum. Itaque fortasse talem quemdam ordinem intuitus Ioannes in sermone non præposuit, Deus erat Sermo, illis verbis: *Sermo erat apud Deum*, nihil alioqui, quod ad enuntiationes attinet, obstutura serie ad intelligendam vim seorsum cujuscunque pronuntiati: vnum nanque pronunciatum est: *In principio erat ille Sermo*; alterum ille: *Sermo erat apud Deum*, & deinceps: *Et Deus erat ille Sermo.* Sed quoniam fortasse ordinem quemdam declarat, quia positum sit primo loco hoc pronuntiatum: *In principio erat ille Sermo*, iuxta talem seriem: *Et Sermo erat apud Deum*, & tertio loco: *Et Deus erat Sermo*, ideirco dicitur: *Et ille Sermo erat apud Deum*, deinde: *Et Deus erat ille Sermo*, vt ille Sermo intelligi possit esse Deus, quia sit apud Deum. Cæterum magna observatione (non tanquam non callens elaboratum Græcorum dicendi genus) alibi quidem articulis vsus est Ioannes, alibi vero reticuit: in voce nanque, Sermonis, articulum cum addiderit, in Dei vocabulo aliquando id ponit, aliquando differentiæ gratia id non ponit. Nam cum Dei vocabulum ponitur de ingenito vniversorum auctore, articulum ponit, reticens illud, cum ille Sermo Deus nominatur. Proinde vide, ne forte vt in his locis differt Deus cum articulo, & Deus sine articulo, sic differat etiam ὁ λόγος, [idest ille Sermo, vel illa ratio,] cum articulo, & λόγος, idest Sermo, sive ratio, sine articulo. Vt enim Deus ille, qui est in omnibus, ille Deus est cum articulo, & non simpliciter Deus, sine articulo, sic fons rationis (quæ vnicuique rationis capaci inest) ratio illa est, cum articulo; cum alioqui ratio, quæ in vnoquoque inest, non perinde proprie, atque illa ratio prima, [quam fontem hujus dico,] nominetur, dicaturque illa ratio, cum articulo. Et hinc solvi potest illud, quod perturbat multos profitentes se Dei amantes esse, ac verentes duos prædicare Deos; & propter hoc in falsa, & impia dogmata incidentes; vel negantes proprietatem Filij esse aliam à Patris proprietate; cõfitentes Deũ esse cum nomine tantum, qui apud ipsos Filius appellatur; vel negãtes Filij divinitatem, & ponentes insius proprietatem, & essentiam per descriptionem existere aliam à Patre. Dicendum enim est illis, quod ἀυτόθεος quidem, [hoc est, per se Deus,] Deus ille est cum articulo, propter quod & Servator in precatione ad

A τυχοῦσι διαφορὰν ἔχ, ἐγένετο, καὶ, ἐγένετο, πρὸς τὸ, ἦν, προσθήσομεν ὅτι ἐν μὲν τοῖς πρὸς τοὺς προφήτας γίνεσθαι, φωτίζοντος τοὺς προφήτας τοῖς φωτὶ τῆς γνώσεως, ποιοῦν αὐτοὺς ἅτε ἐμπροσθεν βλέποντας ὁρᾶν ἃ πρὸ αὐτοῦ ἀκατανόητα· πρὸς δὲ τὸν θεὸν ὁ θεὸς ὢν τυγχάνων ἀπὸ τοῦ εἶναι πρὸς αὐτόν· καὶ τάχα τοιαύτην τινὰ τάξιν ὁ Ἰωάννης ἐν ᾧ λόγῳ ἰδὼν ἀπεφήνατο τὸ· θεὸς ἦν ὁ λόγος, καὶ, ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, ὅσον ὅτι τοῖς ἀποφάσεσιν οὐδὲν ἂν κωλυόντος

B τοῦ εἱρμοῦ πρὸς ὃ καθ' αὑτὸ ἰδεῖν ἑκάστου τῶν ἀξιωμάτων τινὰ διάκρισιν· ἓν γὰρ ἀξίωμα τό· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ δεύτερον τό· ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ ἑξῆς, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ἀλλ' ἐπεὶ τάχα τάξιν τινὰ δηλοῖ ὃ πρῶτον τεθῆναι τό· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὃ ὕστερον ἑξῆς τό· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ τρίτον τό· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, διὰ τοῦτο ἵνα δυνηθῇ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν θεὸν εἶναι ὁ λόγος νοηθῆναι γινόμενος θεὸς, λέγεται· καὶ ὁ λόγος ἦν

C πρὸς τὸν θεόν, ἐπέστη· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· πολὺ δὲ παρατετηρημένως, καὶ οὐχ ὡς βλωκικὴν ἀκριβολογίαν σῶν ὑπεσταλμένος ὁ Ἰωάννης ὅπου μὲν τοῖς ἄρθροις ἐχρήσατο, ὅπου δὲ ταῦτα ἀπεσιώπησεν, ὅτι μὲν τοῦ λόγου προσθεὶς τὸ, ὁ· ὅτι δὲ τοῦ θεοῦ προσηγορίας ὅπου μὲν θεὶς, ὅπου δὲ παρῶν· τίθησι μὲν γὰρ ὁ ἄρθρον, ὅτε ἡ θεὸς ὀνομασία ὅτι τοῦ ἀγένητου τάττεται τῶν ὅλων αἰτίου, σιωπᾷ δὲ αὖθις ὅτε ὁ λόγος θεὸς ὀνομάζεται· ὡς δὲ διαφέρει τοῦ

D τοῦ τόπους ὁ θεὸς, καὶ θεὸς, ὅπως μήποτε διαφέρῃ ὁ λόγος καὶ λόγος· ὃν τρόπον γὰρ ὁ ὅτι πᾶσι θεὸς, ὁ θεὸς, καὶ οὐχ ἁπλῶς θεὸς, ὅπως ἡ πηγὴ τοῦ ἐν ἑκάστῳ τῶν λογικῶν λόγου, ὁ λόγος, τοῦ ἐν ἑκάστῳ λόγου τάχα δὴ κυρίως ὁμοίως καὶ πρόσεστι ὀνομαζόμενος καὶ λεγόμενος, ὁ λόγος· καὶ ὃ πολλοὺς φιλοθέους εἶναι διχομένους τεμάχοντα, διαβαλλομένους δύο ἀναιροῦσι θεοὺς, καὶ πρὸς ὅτε ἀθετοῦντας ψευδέσι καὶ ἀσεβέσι δόγμασιν, ἤτοι ὁριζομένους ἰδιότητα υἱοῦ ἑτέραν πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς, ὁμολογοῦντας θεὸν εἶναι

E τὸν μέχρι ὀνόματος πρὸς αὐτοῖς υἱὸν προσαγορευόμενον. ἢ ἀρνουμένους τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ, τιθέντας καὶ αὐτοῦ τὴν ἰδιότητα, καὶ τὴν οὐσίαν καὶ περιγραφὴν τυγχάνοντος ἑτέραν τοῦ πατρὸς, ἐντοῦθεν λύεσθαι δυνάμενα· λεκτέον γὰρ αὐτοῖς ὅτι πότε μὲν αὐτόθεος ὁ θεός ἐστι, διὸ καὶ ὁ σωτὴρ φησιν ἐν τῇ πρὸς τὸν πατέρα εὐχῇ· ἵνα

γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν· πολλῷ γὰρ ὁ αὐτόθεος μετοχῇ τῆς ἐκείνου θεότητος θεοποιούμενον, οὐχ ὁ θεὸς, ἀλλὰ θεὸς κυριώτερον αὐ * λέγοι τὸ ὦ πρώτως ὁ προστόκος πάσης κτίσεως, ἅτε πρῶτος τοῦ πρὸς τὸν θεὸν εἶναι, πάσας τὴν θεότητος εἰς ἑαυτὸν, ἐπιμιμώτερος τοῖς λοιποῖς παρ' αὐτὸν θεοῖς, ὧν ὁ θεὸς θεός ἐστι, καὶ ὁ λεγόμενον· θεὸς θεῶν κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν, προσεγκήσας ὁ γηράσθαι θεοῖς. ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀρύσας εἰς ὁ θεοποιεῖσθαι αὐτοὺς ἀφθόνως, καὶ κἀκείνοις καὶ τοῦ αὐτοῦ χρηστότητα μεταδιδοὺς· ἀληθινὸς οὖν θεὸς ὁ θεὸς, οἱ δὲ καὶ ἐκεῖνον μορφούμενοι θεοὶ, ὡς εἰκόνες προτοτύπου· ἀλλὰ πάλιν τῶν πολλῶν εἰκόνων ἡ ἀρχέτυπος εἰκὼν ὁ πρὸς τὸν θεόν ἐστι λόγος, ὃς ἐν ἀρχῇ ἦν καὶ εἶχε πρὸς τὸν θεὸν ἀεὶ μένων θεὸς, οὐκ αὐ δ' αὐτὸ ἐφικνεῖτο, εἰ μὴ πρὸς θεὸν ἦν, καὶ οὐκ αὐ μείνας θεὸς εἰ μὴ παρέμενε τῇ ἀδιαλείπτῳ θέᾳ τοῦ πατρικοῦ βάθους· ἀλλ' ἐπεὶ εἰκὸς προσκόψειν τινὰς τοῖς εἰρημένοις, ἐνὸς μὲν ἀληθινοῦ θεοῦ τοῦ πατρὸς ἀπαγγελλομένου, πολλοὺς δὲ τὸν ἀληθινὸν θεὸν θεῶν πλείονων τῇ μετοχῇ τοῦ θεοῦ γινομένων, δυσχερανούντας τῷ τοῦ παντὸς κτίσιν ὑπερέχοντος δόξαν ἐξισωσαι τοῖς λοιποῖς τῆς θεοῦ προσηγορίας τυγχάνουσι πρὸς τὴν ἀποδεδομένην διαφορὰν, καθ' ἣν ἐφάνημεν πᾶσι τοῖς λοιποῖς θεοῖς διάφορον εἶναι τῆς θεότητος τὸν θεὸν λόγον, καὶ ταύτῃ προσεκτέον· ὁ γὰρ ἐν ἑκάστῳ λόγος τῶν λογικῶν τοῦτον τὸν λόγον ἔχει πρὸς τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον πρὸς τὸν θεὸν, ἔστι λόγον θεὸν, ὃν ὁ θεὸς λόγος πρὸς τὸν θεόν· ὡς γὰρ αὐτόθεος, καὶ ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατὴρ πρὸς εἰκόνα, καὶ εἰκόνας τοῦ εἰκόνος, διὸ καὶ καθ' εἰκόνα λεγόμενοι εἶναι οἱ αὐθεόπροι, οὐκ εἰκόνες, ἅτινα ὁ αὐτὸς λόγος πρὸς τὸν ἐν ἑκάστῳ λόγον. ἀμφότερα γὰρ πατρὸς ἔχει χάριν, ὁ μὲν πατὴρ, θεότητος, ὁ δὲ υἱὸς, λόγου· ὥσπερ οὖν θεοὶ πολλοὶ, ἀλλ' ἡμῖν εἷς ὁ θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ πολλοὶ κύριοι, ἀλλ' ἡμῖν εἷς κύριος ἰησοῦς χριστός. ὅτι πολλοὶ λόγοι, ἀλλ' ἡμῖν βούλομεθα ὅτι ὑπάρξῃ ὁ ὢν ἀρχῇ λόγος, ὁ πρὸς τὸν * θεὸν, ὢν ὁ θεὸς λόγος· ὃς γὰρ οὐ χωρήσειν τὸν λόγον τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, * ἢ τοιούτῳ γενομένῳ σαρκὶ προσεκεῖν, ἢ μεθέξει τοῦ μετοχικοῦ πνεύ

* κ. λέγοι

* κ. ὢν

* κ. κοῖ ἀυτῷ

Patrē inquit: *Vt agnoscant te illũ solum verũ Deum*; quicquid vero est præter hunc, qui αὐτόθεος dicitur, [hoc est per se Deus,] participatione, & communione divinitatis illius deificatum, non ille Deus cum articulo, sed Deus sine articulo magis proprie dicēdum esse, quo nomine omnino primogenitus omnis creaturæ, quippe qui cum primus sit apud ipsum, attrahens divinitatem ad seipsum, honorabilior est reliquis Dijs, qui sunt præter ipsum, quorum ille Deus, Deus est, juxta id, quod dicitur: *Ille Deus Deorum dominus loquutus est, & vocavit terram*, dans esse Dijs, à Deo hauriens abundanter, vnde ipsos efficiat Deos, & vnde illis juxta suam ipsius bonitatem suppediteret. Verus igitur Deus est ille Deus cum articulo: qui autem Dij efformantur ad ejus formam, velut imagines quædam sunt primi exemplaris. Sed rursus multarum imaginum archetypa imago est ille λόγος, qui est apud Deum in principio existens, quia sit apud Deum semper manens Deus, haudquaquam id habiturus, nisi apud Deum esset; & haudquaquam Deus mansurus, nisi perpetuo permansisset in contemplatione paternæ profunditatis. Sed quoniam fortasse verisimile est futurum, vt multi offendantur, quia dixerimus vnum esse verum Deum, nempe Patrem, & præter Deum verum multos factos Deos participatione Dei: verentes gloriam ejus, qui omnem creaturam præcellit, æquari reliquis obtinentibus appellationem Dei sine articulo, præter datam differentiam, per quam Deum λόγον diximus reliquis omnibus Dijs ministrum esse deitatis, etiam hæc differentia est apponenda. Ea enim ratio, quæ in singulis rationis capacibus inest, eandem comparationem habet ad illam rationem, quæ in principio apud Deum est, & Deus est λόγος, quam habet Deus λόγος, [idest ratio] sine articulo ad Deum illum cum articulo. Vt enim Pater αὐτόθεος [hoc est per se Deus, & verus Deus] se habet ad imaginem, & ad imagines imaginis, quam ob causam etiam dicuntur homines non esse imagines, sed ad imaginem, sic hunc in modum se habet ipse λόγος, hoc est ipsa ratio ad eam, quæ est in singulis, rationem. Vtraque enim locum obtinent fontis, & originis, Pater quidem divinitatis; Filius vero λόγου, [idest rationis.] Quemadmodum ergo Dij multi, sed nobis vnus Deus est, nempe ille Pater; & multi Domini sunt, sed nobis vnus Dominus est Iesus Christus: sic multi etiam sunt λόγοι, [hoc est rationes,] sed nobis illum λόγον, [idest rationem illam] precamur inesse, quæ est in principio, quæ est apud Deum, quæ est Deus λόγος. Qui enim non capit λόγον hunc, [idest rationem,] quæ in principio apud Deum est, aut ipsum assequetur, quatenus caro factus est, aut particeps efficietur

Ioan 17. 3.

Psalm. 49. 1.

alicujus eorum, qui λόγον hunc, [id-
est rationem ipsam] assequuntur : si
vero nec alicujus quidem horum, qui
hujus rationis participes existunt, par-
ticeps effici poterit, in numero omnino
eorum erit qui à ratione alieni dicuntur.
Id autem, quod diximus, palam effici-
etur ex exemplis de Deo illo, qui pro-
fertur cum articulo, & de illo λόγῳ cum
articulo, qui est Deus sine articulo, tum
etiam de Dijs, qui vel participant Deum,
vel Dij quidem dicuntur, nullo pacto au-
tem sunt; & rursus de λόγῳ Deo, & de
λόγῳ, qui factus est caro, necnon de
λόγοις, qui hunc quodam modo parti-
cipant, & λόγοι secundi, ac tertij ab
ipso dicuntur, & λόγοι esse existiman-
tur, cum tamen verè non sint, sed po-
tius, vt ita loquar, prorsus dici meren-
tur ἀλόγοι λόγοι, [hoc est rationes irrationales,] quemadmodum etiam de ijs, qui
Dij quidem dicuntur, cum non sint, di-
ceret aliquis Dij non Dij : non secus
enim & hi vocantur ἀλόγοι λόγοι, hoc est
rationes ratione carentes. Atque ille
quidem Deus vniversorum, electionis
est Deus, & multo magis illius, qui
hanc servavit : deinceps eorum, qui ve-
re sunt Dij, & vt semel dicam, Deus
est viventium, & non mortuorum; at
vero Deus λόγος, fortasse Deus est eo-
rum qui in ipso sistunt omnia, quique
existimant ipsum esse Patrem. Sol autem,
& Luna, & astra, vt ante nos quidam
disseruerunt, illis attributa fuerunt, qui
minus digni habentur, vt illo titulo, ac
laude cohonestentur, vt Deus Deorum,
Deus ipsorum sit. Sic autem intellexe-
runt adducti verbis Deuteronomij, quæ
ita sese habent : *Ne cum suspexeris in cœ-*
lum, & intuitus fueris Solem, & Lunam,
& omne cœli ornamentum, deceptus adores
ea, & servias eis, quæ ipsa distribuit Deus
tuus cunctis gentibus. Vobis autem non
sic dedit dominus Deus tuus. Sed qui di-
stribuit cunctis gentibus Solem, & Lunam,
& omne cœli ornamentum Deus, cum
sic non dederit Israëli ? Scilicet vt qui
non possunt ad intelligibilem recurrere
naturam, rebus corporeis, ac sub sen-
sum cadentibus divinitatem esse suspica-
ti, vel lubenter in his sisterent, non pro-
lapsi ad idola, & dæmonia. Deum igi-
tur alij quidem Deum vniversorum ha-
bent; qui vero hos proxime sequuntur,
in Christum Dei ipsius filium defixi sunt.
Tertij vero sunt, qui Solem, Lunam,
omneque cœli ornamentum [habentes]
à Deo aberrant, verumtamen errore lon-
ge præcellenti, præstantioreque, quam eorum qui vocant Deos opera manuum ho-
minum, aurum, & argentum, artis excogitationes. At omnium vltimi sunt, qui dicati
sunt his, qui Dij quidem dicuntur, haudquaquam vero sunt. Similiter igitur aliqui
parti-

A Τούτου δ' λόγου, ἢ ἀποπεσὼν δ' μετέχειν τοῦ με-
τεχομένου, ἐν πόσῃ ἀλλοτρίᾳ τοῦ λόγου ἔσται
καλουμένῳ· Ὡφρὸς γὰρ ἔσται τὸ εἰρημένον ἐκ τοῦ δη-
λουμένου τῶν τοῦ θεοῦ, καὶ δ' θεοῦ λόγου, καὶ θεῶν
ἤτοι μετεχόντων θεοῦ, ἢ λεγομένων μὴ, ὑδαμῶς δ' ὄντων θεῶν, ὡ πάλιν λόγου θεοῦ, ὡ λό-
γου γενομένου θεοῦ σαρκὸς, καὶ λόγων ἤτοι μετε-
χόντων πῶς τοῦ λόγου, λόγων δευτέρων, ἢ
τρίτων, τοῦδε τὸν ὡς πόρρω νομιζομένων
μὴ λόγων, ὄντων δὲ ἀληθῶς λόγων, ἀλλ',
B ἵν' ἄπαξ εἴπω, ὅλων τῶν ἀλόγων λόγων, ὥσπερ
καὶ ὅτι τοῦ λεγομένων μὴ, ὄντων δὲ θεῶν
τάξαι τις αὐ κατὰ τὸ ἀλόγων λόγων ὁ ὁ θεῶν
θεῶν· ὁ μὲν οὖν θεὸς τοῦ ὅλων, τῆς ἐκλογῆς
ἐστι θεὸς, καὶ πολὺ μᾶλλον τοῦ τῆς ἐκλογῆς σω-
τῆρος· ἔστι τοῦ ἀληθῶς θεῶν ἐστι θεὸς, καὶ
ἀπαξαπλῶς ζώντων, καὶ ὁ νεκρῶν ἐστι θεός·
ὁ δὲ θεὸς λόγος τάχα τοῦ ἐν αὐτοῦ ἱστάντων ὁ
πάντ καὶ τοῦ πατέρα αὐτὸν νομιζόντων ἐστὶ θεός·
ἥλιος δ' καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, ἃς πιεῖν τοῦ πρὸ
ἡμῶν διηγήσαντο, ἀπονεμάσθη τοῖς μὴ ἀξίοις
C ὀνομαζεσθαι τὸν θεὸν τοῦ θεῶν θεὸν αὐτῶν
εἶναι, ὅτι δὲ ἐξεδέξαντο κινηθέντες ἐκ τοῦ ἐν
τῷ δευτερονομίῳ τὸν τόπον τοῦτον ἐχόντων· μὴ
ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον,
καὶ τὴν σελήνην, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐ-
ρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς, καὶ
λατρεύσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμεν αὐτὰ κύριος ὁ
θεός σου πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· ὑμῖν δὲ οὐχ ὅτι
ἔδωκε κύριος ὁ θεός σου. πῶς γὰρ ἀπένειμε πᾶ-
σι τοῖς ἔθνεσιν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ πάντα τὸν
D κόσμον τοῦ οὐρανοῦ ὁ θεὸς, οὐχ ὅτι δεδωκὼς
αὐτὰ τοῦ ἰσραήλ; τοῦ τοὺς μὲν δυναμένους
ὅτι τὴν νοητὴν ἀναδραμεῖν φύσιν, δι' ἀόρατοῦ
θεῶν κινημένης τοῦ θείου, ἀγαπητῶς κἂν
ἐν τούτοις ἱσταῖεν, καὶ μὴ πεσόντ' ὅτι εἴδωλα
καὶ δαιμόνια· ὑποτεῖν οἱ μὲν θεὸν ἔχουσι τὸν τοῦ
ὅλων θεόν. οἱ δ' τοῦδε τούτοις δευτεροι ἱστάμενοι
ὅτι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν χριστὸν αὐτοῦ. καὶ τρίτοι
οἱ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὸν κό-
σμον τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ θεοῦ μὲν πλανηθέντες, πλεῖ-
E στ' ἀμὴν πολλῷ διαφέροντες καὶ κρείττονα τοῦ κα-
λουμένων θεῶν ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, χρυ-
σὸν καὶ ἄργυρον, τέχνης ἐμμελέ τημα· τελευ-
ταῖοι δὲ εἰσιν οἱ λεγομένοις μὲν θεοῖς ἀνακεί-
μενοι, ὑδαμῶς δὲ ὄσιν θεοῖς· ὅτω τοίνυν οἱ

μὲν ὧν μετέχουσιν αὐτοῦ τοῦ ἐν ἀρχῇ λόγου, καὶ πρὸς τὸν θεὸν λόγον, καὶ θεὸς λόγος, ὥσπερ ὡσηέ, καὶ ἠσαΐας, καὶ ἱερεμίας, καὶ εἴ τις ἕτερος τοιοῦτον ἑαυτὸν παρέχοιτο, ὡς τὸν λόγον κυρίου ἢ τὸν λόγον γενέσθαι πρὸς αὐτόν. ἕτεροι δὲ οἱ μηδὲν εἰδότες εἰ μὴ ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον, τὸν γενόμενον σάρκα λόγον, τὸ πρῶτον νομίσαντες εἶναι τοῦ λόγου χριστὸν σάρκα μόνον γινώσκουσι, τοιοῦτον δὲ ὄντα πλῆθος τῶν πεπιστευκέναι νομιζομένων. καὶ τέταρτοι λόγοις μετέχουσί τινες τοῦ λόγου ὡς πρώτου ὑπαρέχουσι λόγον παρεσεσήκασι, καὶ μήποτε οὗτοί εἰσιν οἱ μετερχόμενοι τὰς εὐδοκιμούσας καὶ διαφερούσας ἐν φιλοσοφίᾳ παρ' ἕλλησιν αἱρέσεις. τέταρτοι δὲ πρὸς τούτοις οἱ πεπιστευκότες λόγοις πρώτοις διεφθορόσι καὶ ἀθέοις, τῷ ἐναργῆ καὶ ἀρεσθὲν ἀναθετῶ φρόνοιαν ἀναιροῦσι, καὶ ἄλλοτι τέλος πρὸς τὸ καλὸν ἀποδεχομένοις· εἰ καὶ ἐδόξαμεν δὲ παρεκβεβηκέναι, οἴμαι δ' ὅτι πρὸς ἀκριβῶς ὑπὲρ τὸ φανὲν ἰδεῖν τέταρα πράγματα καὶ τὸ θεὸς ὄνομα, καὶ τέταρα καὶ τὸ λόγος, τοῦτο πεποιήκαμεν· ἦν γὰρ ὁ θεὸς, καὶ θεὸς, εἶτα θεοὶ δίχῶς, ὧν τὸ χρείττονος πάγματος * ὑπαρέχει ὁ θεὸς λόγος ὑπαρεχόμενος ὑπὸ τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ· καὶ πάλιν ἦν ὁ λόγος, τέχα δὲ καὶ λόγος, ὁμοίως πρὸς ὁ θεὸς καὶ θεὸς· καὶ οἱ λόγοι δίχῶς, οἰκεῖοί τε αὐθεόπτοι οἱ μὲν τοῦ πατεῖ, μερίδες ὄντες αὐτοῦ καὶ τούτοις προσκείμενοι, ὃς νῦν σαφέστερον ὁ λόγος ἡμῖν παρίστησιν, οἱ ὅτι τὸν σωτῆρα φθάσαντες, καὶ τὸ πρῶ ἐν αὐτοῦ ἱστάντες· καὶ τέτοι οἱ προφθάνοντες, ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ ἀστέρας νομίζοντες θεοὺς, καὶ ἐν αὐτοῖς ἱστάμενοι· ὅτι πᾶσι δὲ, καὶ ἐν τῇ κάτω χώρᾳ οἱ τοῖς ἀψύχοις καὶ νεκροῖς εἰδώλοις σκαιόμενοι· τὸ δὲ ἀνάλογον καὶ ὅτι πρῶ καὶ τὸν λόγον θεοποιήκαμεν, οἱ μὲν γὰρ αὐτοῦ τῷ λόγῳ κεκόσμηται· οἱ δὲ προσκείμενόν τινι αὐτοῦ, καὶ δοκοῦντι εἶναι αὐτοῦ τοῦ πρόσω λόγῳ, οἱ μηδὲν εἰδότες, εἰ μὴ ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον, οἱ τὸν λόγον σάρκα ὁρῶντες· καὶ τέτοι, ὃς πρὸ σαφέστερον εἰρήκαμεν· τί δὲ καὶ λέγω πρὸ τῶν νομιζομένων μὲν ἐν λόγῳ τυγχάνειν, ἀπεπλωκότων δὲ ἀ μόνον αὐτοῦ τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰχνέων, καὶ μετεχόντων αὐτοῦ; ὅτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, ἀφ' τῶν προφθάνοντων τεῖον παρεστῶν πάγματα τεῖα διδάξας ἡμᾶς ὁ εὐαγγελίστης συγκαφαμαίνει τὰ τεῖα εἰς ἓν λόγον τό· ὅτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν·

A participant quidem ipsius λόγου, [idest rationis, sive sermonis,] qui est in principio, qui est apud Deum, qui est Deus, velut Oseas, & Hieremias, & Esaias, & siquis alius talem seipsum exhibuit, vt sermo domini, vel sermo ad se fieret; alij vero, qui nihil sciunt, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, tantum secundum carnem agnoscunt Christum, existimantes se habere amplius nihil de Sermone, nisi quod caro factus est: cujusmodi est multitudo eorum, qui credere putantur. Iam tertij se B sermonibus aliquantulum illum Sermonem participantibus applicuerunt, perinde quasi sermones illi omnem sermonem præcellant. Et forte hi sunt, qui præclaras in Philosophia, & præstantes sectas apud Gentiles exercent. Quarto vero loco ab his numerandi sunt illi, qui sermonibus prorsus corruptis, & impijs crediderunt, evidentem, ac fere sub sensum cadentem de medio tollentes providentiam, aliumque finem quemdam, præter bonum, honestumve approbantes. C Quod si digredi visi sumus, commode tamen id fecisse remur, & apposite, nimirum quod ad Dei nomen attinet, res quatuor in eo inspecturi, & totidem in nomine λόγου, [qui est ratio, sive sermo.] Erat enim Deus cum articulo, & Deus sine articulo, deinde Dij dupliciter. [Quorum meliorem ordinem Deus Verbum superat, à Deo rerum omnium ipse superatus erat rursus ὁ λόγος, fortassis autem & λόγος, eodem modo quo ὁ θεὸς & θεός. Verborum etiam duo sunt genera, quorum humana propria sunt alia D quidem Patris, quod ejus partes sint, & his finitima, quæ nunc verbum apertius & planius nobis explanat, quæ ad Servatorem pervenerunt, & omni ex parte in eo adstiterunt. Ac tertia sunt, quæ ante commemoravimus, Solem ac Lunam & Stellas Deos esse existimantia, & inteis hærentia. Sed præter hæc omnia, sunt etiam in loco inferiore, quæ inanima & mortua idola venerantur. Similia quoque de ijs quæ ad Verbum pertinent reperimus: alia enim ipso Verbo ornata E sunt, alia aliquo ei vicino, ac finitimo, quod primum Verbum esse videtur, quæ nihil sciunt, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, eademque Verbum carnem vident. Tertia etiam, quæ paulo ante diximus. Quid vero attinet de ijs dicere, qui in Verbo esse existimantur, sed non solum ab honesto, verum etiam ab ejus vestigijs, atque ijs qui ejus sunt participes, aberrarũt?] *Hic erat in principio apud Deum.* Tribus prædictis propositionibus, tres ordines nos docens Evangelista, tria in vnũ connectit, dicens: *Hic erat in principio apud Deum.*

Periochē interpretatio.

2. Cor. 5. 16.

Ambros. Ferrariē interpretatio.

* κ. ὑπερείχε

In prima propositione didicimus, in quo erat λόγος: videlicet, quod in principio: & apud quem hic erat, videlicet, quod apud Deum: & quisnam λόγος erat, videlicet quod Deus. Tanquam ergo demonstrans Sermonem, quem ante dixerat Deum per particulam, *Hic*, & in quartam propositionem congregans illud: *In principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum, & Deus erat ille Sermo*; inquit. *Hic erat in principio apud Deum.* Potest tamen principij nomen sumi etiam de principio mundi, addiscentibus nobis per hæc dicta, Sermonem illum antiquiorem esse rebus à principio factis. Nam si in principio fecit Deus cœlum, & terram, clarum est id, quod in principio erat, apertius esse eo, quod in principio factum est; nec solum firmamento, & arida, sed cœlo, & terra Sermo ille est antiquior. Forte autem non absurde quis inquirat, quare non sit dictum, In principio erat Sermo Dei; & Sermo Dei erat apud Deum; & Deus erat ille Sermo Dei. Sed consequitur, vt qui quærit, cur tandem non scriptum sit, In principio erat Sermo Dei, & quæ sequuntur, plures enunciet esse Sermones, & fortasse diversi generis. Vel vnus quidem erit Dei Sermo, alter (vt ita dicam) Angelorum Sermo, alius item hominum, & ita in cæteris Sermonibus. Quod si vocabulum, Sermo, hoc modo se habebit, idem fortassis censendum erit de sapientia, & de justitia. Dictu autem absurdum est, plures vocabuli hujus, Sermo, appellationes proprie esse, & sapientiæ, & justitiæ. Convincemur etiam à veritate, minime à nobis quæri oportere plures sermones, & sapientias, & justitias, quæ proprie sic nominentur. Nam vnusquisque confiteretur vnam esse veritatem: nec auderet aliquis dicere, aliam esse Dei veritatem, aliam Angelorum, aliam hominum; cum in natura entium vna sit de vnaquaque re veritas, quod si veritas est vna, perspicuum est, etiam sapientiam, quæ confirmatio, & demonstratio ipsius est veritatis, merito intelligi vnam esse: quippe cum ne ea quidem, quæ appellatur sapientia, nomen suum recte tueri queat, si non adsit veritas. Quod si veritas vna, & sapientia vna est, vnus etiam Sermo sit oportet, annuncians veritatem, & sapientiam rerum earum, quæ simplices sunt, & apertæ, ad eos, qui sunt capaces. Nec hoc dicimus negantes esse veritatem, & sapientiam, & sermonem Dei, sed ostendentes vtilitatem, ob quam Evangelista reticuit Dei vocabulum, non scribens, In principio erat sermo Dei. Idem autem Ioannes etiam cum additione Dei nominat eum in Apocalypsi

A πρῶτον ὁ νῦν τελεῖν μεμαθήκαμεν ἐν τίνι ἦν ὁ λόγος, ὅτι ἐν ἀρχῇ καὶ πρὸς τίνα ὅτος ἦν, ὅτι πρὸς τὸν θεόν. καὶ τίς ὁ λόγος ἦν, ὅτι θεός· οἱονεὶ οὕτω δεικνὺς τὸν προῃρημένον θεὸν λόγον διὰ τοῦ, ὅτος, καὶ συνάγων εἰς τετάρτην πρότασιν τὸ τε· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ τό· ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, φησίν· ὅτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· δυνάσθαι μήποτε καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ὄνομα λαμβανόμενος καὶ ὅτι τῆς τοῦ κόσμου ἀρχῆς, μανθανόντων ἡμῶν διὰ τῶν λεγομένων ὅτι πρεσβύτερος ὁ λόγος τῶν ἀπ' ἀρχῆς γενομένων ἦν· καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὃ δῆ, ἐν ἀρχῇ ἦν, σαφὲς πρεσβύτερον ὄντι τοῦ ἐν ἀρχῇ πεποιημένου, οὐ μόνον στερεώματος καὶ ξηρᾶς, ἀλλὰ οὐρανοῦ καὶ γῆς πρεσβύτερός ἐστιν ὁ λόγος· πάντα δὲ οὐκ ἀτόπως τις ζητήσειν ἂν διὰ τί οὐκ εἴρηται· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· ἀκόλουθον δὲ ὄντι τὸν ζητοῦντα τί δήποτε οὐ γέγραπται, ἐν ἀρχῇ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς, πλείονας ἀποφαίνεσθαι λόγους, καὶ πάντα ἑτεροῖους, ἢ ὁ μὲν τις τοῦ θεοῦ λόγος, ἕτερος δ' φέρε εἰπεῖν ἀγγέλων λόγος, καὶ ἄλλος αὐθρώπων, καὶ ὅτως ὄντι τοῦ λοιπῶν λόγων· εἰ δὲ λόγος, τάχα καὶ σοφία καὶ δικαιοσύνη· ἄτοπον δ' πλείονας φάσκειν τοὺς λόγους, προσηγορίας κυρίως τυγχανούσας, * καὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ πληθυνόμεθα πρὸς τὸ μὴ δεῖν ζητεῖν πλείονας λόγους καὶ σοφίας καὶ δικαιοσύνας κυρίως ὅτως ὀνομαζόμενα ἀπὸ τῆς ἀληθείας· πᾶς γὰρ ὁμολογήσειν ἂν μίαν εἶναι τοῦ ἀληθεύειν· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῆς τολμήσειέ τις λέγειν ἑτέραν εἶναι τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν, καὶ ἑτέραν τοῦ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἄλλην τοῦ τῶν ἀνθρώπων· ἐν γὰρ τῇ φύσει τῶν ὄντων μία ἡ περὶ ἑκάστου ἀλήθεια, εἰ δ' ἀλήθεια μία, δηλονότι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῆς, καὶ ἡ ἀπόδειξις σοφία τυγχάνουσα μία οὐλόγως ἂν νοοῖτο πάσης τῆς νομιζομένης σοφίας, ἀκριβώσης τῆς ἀληθείας, οὐδὲ σοφίας αὐ ὑγιοῦς χρηματιζούσης. εἰ δ' ἀλήθεια μία, καὶ σοφία μία, καὶ λόγος ὁ ἀπαγγέλλων τοῦ ἀληθεύειν καὶ τοῦ σοφίαν ἁπλοῦν καὶ φανερὸν εἰς τοὺς χωρητικούς, εἰς οὐ τυγχάνοι· καὶ ἀλλ' ταῦτά φαμεν ὁρώμενοι τοῦ ἀληθεύειν καὶ τοῦ σοφίαν καὶ ὃν λόγον εἶναι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ δεικνύντες τὸ χρήσιμον ὃ σιωπᾶται, τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ ἀναγράφεται· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· ὁ αὐτὸς δ' ἰωάννης ἐν τῇ ἀποκαλύψει καὶ

B

C

D

E

* κ. καὶ τῇ σοφίᾳ, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ

μὴ τῆς προσθήκης αὐτὸν ὀνομάζῃ τῆς θεοῦ λόγων· καὶ εἶδον οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, ἰδοὺ ἵππος λευκός, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν καλούμενος πιστὸς καὶ ἀληθινός, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρός, καὶ ὅτι τὸν κεφαλὸν αὐτοῦ διαδήματα πολλά, ἔχων ὄνομα γεγραμμένον ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ αὐτός, καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον ἐρραντισμένον αἵματι, καὶ κέκληται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, λόγος τοῦ θεοῦ· καὶ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ ἠκολούθει αὐτῷ ἐπὶ ἵπποις λευκοῖς, * ἐνδεδυμένοι βύσσινον καθαρόν, καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται ῥομφαία ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ παταξῃ τὰ ἔθνη, καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, καὶ αὐτὸς πατεῖ τὸν λαγὼν τοῦ οἴνου τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ ὄνομα γεγραμμένον, ὁ βασιλεὺς βασιλέων, καὶ κύριος κυρίων· διαλογίας δὲ καὶ ἀπολύτως εἴρηται καὶ, λόγος, καὶ μὴ προσθήκης, λόγος τοῦ θεοῦ. ὧν εἰ τὸ ἕτερον σιωπήσαιμεν, ἀφορμὰς ἂν εἴχομεν τοῦ * πολλὰ δέχεσθαι, καὶ ἀποπεσεῖν τῆς περὶ τῆς λόγου ἀληθείας. εἰ γὰρ λόγος μὲν ἀναγέγραπται, λόγος τοῦ θεοῦ μὴ εἴρηται, καὶ βαθεῖς ἐμαθάνομεν ὅτι οὗτος ὁ λόγος, λόγος τοῦ θεοῦ ἐστι· πάλιν τ' αὖ εἰ λόγος μὲν θεοῦ προσηγορεύετο, λόγος δὲ ἀπολύτως, οὐκ εἴρητο κἂν πολλοὺς λόγους ἀναπλάττοντες καὶ τοὺς ἕκαστον τῷ λογικῶν ἐρεῖν, μάτην ἂν πολλοὺς κυρίως ὀνομαζομένους παραδεξάμεθα· καλῶς μὲν οὖν ἀμφοτέρα τὰ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ ἐν τῇ ἀποκαλύψει ὁ ἀπόστολος, καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἤδη δὲ καὶ ἀφ' τῆς ἀποκαλύψεως καὶ προφήτης, φησὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἑωρακέναι ἐν ἀνεῳγότι τῷ οὐρανῷ, ἐφ' ἵππῳ λευκῷ ὀχούμενον· τί δὲ αἰνίττεται τὸ ἀνεῳγέναι τὸν οὐρανόν, καὶ ὁ λευκὸς ἵππος, καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ καθέζεσθαι τὸν καλούμενον τοῦ θεοῦ λόγον, φεὸς τὸ εἶ θεοῦ λόγον καὶ πιστὸν καὶ ἀληθινόν, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρινοῦντα, καὶ πολεμοῦντα λεγόμενον, κατανοητέον, ἵνα ἔτι μᾶλλον προβιβασθῶμεν τοῦ οὐκ ἀγνοεῖν τὰ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ· κεκλῆσθαι δὲ ἠξιώμεν τὸν οὐρανὸν τοῖς ἀσεβέσι, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ φέρουσιν, ἀνεῳγῆναι τοῖς δικαίοις καὶ κεκοσμημένοις τῇ τοῦ * ἐπουρανίου εἰκόνι· τοῖς μὲν γὰρ ἄτε κάτω τυγχάνουσι, καὶ ἐν σκοτει ἔτι ὑπαρχουσιν ἀποκέκλεισται τὰ κρείττονα, καὶ σκοτεινὸν αὐτὰ, οὐδὲ ὁ κάλλος αὐτῶν δυναμένοις, ἐπεὶ μὴ βούλονται, κατανοῆσαι ἐγκύπτοντες, καὶ μὴ ὀπτιδόντες αὐτοὺς εἰς ὁ δικαιοῦσιν· τοῖς δὲ διαφέρουσιν, ἄτε ὁ πολλὰ

A dicens: *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis, & verax, & in justitia judicat, & pugnat. Oculi autem ejus, sicut flamma ignis: & in capite ejus diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo novit nisi ipse, & indutus erat veste tincta sanguine. Et vocatur nomen ejus Sermo Dei. Et exercitus, qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis vestiti byssino albo, & puro, & ex ore ejus procedit gladius [anceps,* Apoc. 19. 11, & seq.

B &] acutus, vt eo percutiat Gentes, & ipse reget eos virga ferrea, & ipse calcat torcular vini [furoris, &] iræ Dei omnipotentis, & habet in vestimento, & in femore suo nomen scriptum, Rex regum, & dominus dominantium.* Sed necessario, & absolute posuit Ioannes vocabulum, Sermo, & cum adjectione etiam, Sermo Dei. Nam si alterum tacuisset, occasionem habituri eramus admittendi multos sermones, & aberrandi à veritate hujus vocabuli, Sermo: ac si absolute

C scripsisset Ioannes, Sermonem, nec dixisset etiam cum adjectione, Sermonem Dei, non didicissemus aperte hunc Sermonem esse Sermonem Dei. Rursus si Sermonem Dei dixisset, nec absolute Sermonem, etiam multos Sermones fingentes juxta relationem ad vnumquemque eorum, qui sermone, ac ratione vtuntur, multos proprie sic nominatos admissuri fueramus. Itaque recte [Ioannes] Apostolus, & Evangelista, jam vero etiam propter Apocalypsin Prophetam describens in Apocalypsi Sermo-

D nem Dei, se Dei Sermonem vidisse inquit, aperto cœlo, equo albo vectum. Ex quo etiam considerandum est, quod innuatur, quia cœlum sit apertum; & quia equus albus, & quia super ipsum sedeat ille, qui Sermo Dei vocatur, qui etiam præterquam est Sermo Dei, fidelis dicitur, & verax, & in justitia judicans, & bellans, vt eo magis proficiamus, cum intellexerimus quæ ad Dei Sermonem pertinent. Proinde arbitror ego impijs, & terrestrem imaginem gerentibus, cœlum esse clausum; apertum

E vero justis, & his qui insigniti fuerint supercœlestis imagine. Nimirum impijs quidem humi etiamnum repentibus, & in carne existentibus præstantiora sunt clausa, quia non intelligant ea, nec possint eorum pulchritudinem (quia nolunt) dispicere proni, nec erigere se conantes, cum justi, & excellentes, Philip. 2.

quia jus civitatis in cœlis habeant, cœlestia contemplentur, Davidis clavi aperta; nempe divino Sermone aperiente ea, & manifestante, eo quod vehatur equo, hoc est vocibus significata renunciantibus; albo, propter perspicuam, & candidam, & lucidam cognitionem. Sedet autem super equum album ille, qui vocatur fidelis, firmius, (& vt ita dicam) regalius insidens in vocibus, quæ subverti non possunt, ac quovis equo velocius, ac celerius currunt, & gloria in ipso impetu superant adversarium omnem simulantem se esse Sermonem, itidemque simulantem se esse veritatem, & apparentem veritatem. Vocatur autem fidelis, * non quia fidem alicui habeat, sed quia fide dignus sit. Nam Mose teste, fidelis, & verax est Dominus. Verax est etiam ad differentiam vmbræ, & figuræ, & imaginis: quoniam talis est ille Sermo, qui est in cœlo aperto; non enim talis est Sermo terrestris, qualis cœlestis, quia factus caro per vmbras, & figuras, & imagines loquitur. Multitudines ergo eorum, qui putantur credere vmbra Sermonis, non vero illo Sermone Dei, qui est in cœlo aperto, eruditiuntur. Propterea Hieremias inquit:

Thren. 4. 20. *Spiritus personarum nostrarum Christus Dominus, cui diximus, in vmbra ipsius vivemus in gentibus.* Sic igitur Sermo ille Dei, qui fidelis vocatur, etiam verax vocatur, & in justitia judicat, & bellum gerit, quod justitia ipsa, ac judicio ipso facultatem à Deo acceperit judicandi, & distribuendi, ex dignitate vniuscujusque entium. Nemo enim eorum qui justitiam, ac facultatem judicandi populum habent, ita in sua ipsius anima omnino imprimere poterit, & justitiæ, & judicandi figuras ipsas, & ideas, vt nulla in re sit inferior ea quæ ex se est justitia, & eo quod ex se est, judicio: quemadmodum neque qui pingit imaginem, potis erit pictura exprimere omnes rei depictæ proprietates. Propterea Davidem

Psal. 142. 2. dixisse reor: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, non enim generatim dixit, omnis homo, sive omnis Angelus, sed Omnis vivens, quoniam etiam si vitæ quis sit particeps, & mortalitatem prorsus excusserit, sic neque tui comparatione justificari poterit, perinde atque vita. Neque fieri potest, vt qui particeps est vitæ, & ob hoc vivens nominatur, ipse sit vita, nec qui compos est justitiæ, & idcirco justus dicitur, omnino ipsi justitiæ æquiparari poterit. Iam vero quemadmodum ad Dei Sermonem pertinet judicare in justitia, ita etiam ad ipsum pertinet bellum gerere in justitia.

A Ἅλμα ἔχουσιν ἐν οὐρανοῖς, τὰ οὐράνια τῇ κλεδὶ τοῦ δαβὶδ αὐτῶν θεωρούμενα, τοῦ θείου λόγου ἀνοίγοντος αὐτὰ, καὶ σαφηνίζοντος, διὰ τοῦ ὀχεῖσθαι ἵππῳ, φωναῖς τὰ σημαινόμενα ἀπαγγελούσαις. λευκῷ, διὰ τὸ φανερὸν καὶ τὸ λευκὸν, καὶ φωτεινὸν τῆς γνώσεως· καθέζεται δὲ ὅπερ τὸν λευκὸν ἵππον ὁ καλούμενος πιστὸς, ἱδρυμένος βεβαιότερον, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω, βασιλικώτερον ἐν φωναῖς ἀναβαστάζειν μὴ δυναμένοις πτωτὸς ἵππου ὀξύτερον καὶ τάχιον περιούσης, καὶ προδοκιμώσης ἐν τῇ φορᾷ πτώσει τὴν ἀντιπαρατάξει ὑποκριτοῦ λόγου νομιζομένου λόγου, καὶ ἀληθείας δοκοῦντος ἀλήθειαν· καλεῖται δὲ πιστὸς ὁ ὅπερ τὸ λευκὸν ἵππου, καὶ διὰ τὸ πιστεύεσθαι, ὅλον διὰ τὸ πιστοῦσθαι), τουτέστι, τοῦ πιστεύεσθαι ἄξιος· κύριος γὰρ κατὰ τὸν μωσέα πιστὸς καὶ ἀληθινὸς, καὶ ἀληθινὸς γὰρ ὁ θεὸς ἀντιδιαστελλόμενος σκιᾶς, καὶ τύπου, καὶ εἰκόνος, ἐπεὶ τοιοῦτος ὁ ἐν τῷ ἀνεῳγότι οὐρανῷ λόγος. οὐ γὰρ ὅπερ γῆς ὁ τοιοῦτος, ὁποῖος ὁ ἐν οὐρανῷ, ἅτε γινόμενος σαρξ, καὶ διὰ σκιᾶς καὶ τύπων καὶ εἰκόνων καλούμενος· τὰ δὲ πλήθη τῶν πεπιστευκέναι νομιζομένων τῇ σκιᾷ τοῦ λόγου, καὶ οὐχὶ τοῦ ἀληθινοῦ λόγου θεοῦ, ἐν τοῦ ἀνεῳγότι οὐρανῷ τυγχάνοντι, μαθητεύεται· διόπερ ὁ ἱερεμίας φησι· πνεῦμα προσώπου ἡμῶν χριστὸς κύριος, οὗ εἴπομεν, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν· οὗτος δὲ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ὁ πιστὸς καλούμενος, καὶ ἀληθινὸς καλεῖται, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει, καὶ πολεμεῖ τῇ αὐτοδικαιοσύνῃ καὶ αὐτοκρίσει, ὃ καταξίαν ἔχει τοῦ ὄντων ἀποτίμων ἀπὸ θεοῦ δυνάσθαι λαβεῖν καὶ κρίνειν· οὐδεὶς γὰρ τῶν μετεχόντων δικαιοσύνης, καὶ τῆς τοῦ κρίνειν λαβὼν δυνάμεως, ὅπου πέφυκεν ἐναπομάξασθαι ἑαυτοῦ τῇ ψυχῇ δυνήσεται τοὺς τῆς δικαιοσύνης τύπους, καὶ τοῦ κρίνειν, ὥστε ἐν μηδενὶ ἀποδεῖν τῆς αὐτοδικαιοσύνης, καὶ τῆς αὐτοκρίσεως, ὡς οὐδὲ ὁ γράφων εἰκόνα, οἷός τε ἔσται μεταδοῦναι πάντων τῶν τοῦ γραφομένου ἰδιωμάτων τῇ γραφῇ· διὰ τοῦτο δὲ νενοήκαμεν τὸν δαβὶδ λέγειν τό· οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν· οὐ γὰρ ἁπαξαπλῶς εἶπε πᾶς ἄνθρωπος, ἢ πᾶς ἄγγελος, ἀλλὰ πᾶς ζῶν· ὅτι κἂν τῆς ζωῆς τις μετέχῃ, καὶ πέφυκε τοῦ νεκρότητα ἀποσείσῃ, οὐδ' οὕτως ὡς θεός σε δικαιωθῆναι δυνήσεται τοσαυτάκις τῇ ζωῇ, οὐδὲ δυνατὸν ὂν μετέχοντα τῆς ζωῆς, καὶ διὰ τοῦτο ζῶντα, ζημιοῦντα, αὐτὸν γενέσθαι ζωοῦ, καὶ ἐν μετέχοντα δικαιοσύνης, καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον καλούμενον ὁρίσασθαι πέφυκε τῇ δικαιοσύνῃ· ἔργον δὲ τοῦτο λό-

ηου ὥσπερ κρίνῃ ἐν δικαιοσυνῇ, ἵπω καὶ πολε-
μῇ ἐν δικαιοσυνῇ, ἵν' ὁκ τῶ τὰς ἐχθρὰς λό-
γῳ καὶ δικαιοσυνῇ ἵπω πολεμῇ, ἀμαρτυ-
μένων τῆ ἀλόγων καὶ τῆς ἀδικίας, λέγεται,
ἐνοικήσῃ καὶ δικαιώσῃ, ἐκβάλλων τὰ ἐνάντια
τῆς ψυχῆς, τῶ, ἵν' ἵπως εἴπω, ὅλῃ σωτηρία
ἀιχμαλωτισθέντος ὑπὸ χρειστοῦ· ἐπὶ ᾗ μᾶλλον
ὅτι τὸν τῶ λόγου πόλεμον ἰδῆν, ὃν πολεμῇ,
ἑπερὶ αὐτῶς μὴ παρεσόδῃ περὶ ἀληθείας, ὁ δ'
ὑποκρινόμενος εἶ) λόγος ὁ λόγος ὢν, καὶ ἡ
* ἑαυτῆ τῶ ἀναγορεύεται ἀλήθειαν· ὁκ ἀλη-
θεῖα τυγχάνουσα, ἀλλὰ ψεῦδος, φάσκῃ εἶναι
ἑαυτῶ τ' ἀλήθειαν· τότε γὰρ καθοπλισάμενος
ὁ λόγος κᾷ τῶ ψεύδους αἰδῆ αὐτῶ τῶ πνεύ-
μαπ τῶ σόματος αὐτῶ καὶ καταργῇ τῇ ἐπι-
φανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτῶ· καὶ ὅρα εἰ δυνα-
κᾷ ὃν νοητὸν ταῦτα ὑπὸ τῶ ἀποσόλου ἐν τῇ
πρὸς θεσσαλονικεῖς παρίσταται ἐπισολῇ. τί γὰρ
ὅστι ὃ αἰδεῖμενον τῶ πνεύμαπ τῶ σόματος
χρειστοῦ, χρειστοῦ τυγχανόντος λόγου καὶ ἀληθείας
καὶ σοφίας, ἢ ὃ ψεῦδος; καὶ τί ὃ καταργούμενον
τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας χρειστοῦ, σοφίας καὶ
λόγῳ νοουμένης, ἢ πῶς ὃ ἐπαγγελόμενον εἶ)
σοφία, τυγχάνον ᾗ ἐν τύπῳ, ὧν ὁ θεὸς δράσει-
ται ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν; ὅπ ὁ ἰωάννης θαυ-
μασιώτατα ἐν τοῖς περὶ τῶ ὀχουμένῳ τῶ λευ-
κῶ ἵππῳ λόγῳ φησὶ καὶ τί· οἱ ὀφθαλμοὶ δὲ
αὐτῶ ὡς φλὸξ πυρός· ὡς γὰρ ἡ φλὸξ πυρὸς ὃ
λαμπρὸν ἅμα καὶ φωτιστικὸν, ἔπ ᾗ καὶ πυρω-
δες ἔχει, καὶ ἀναμπικὸν τῆ ὑλικωτέρων, ἵπως
οἱ, ἵν' ἵπως εἴπω, ὀφθαλμοὶ τῶ λόγῳ οἷς βλέ-
πει, καὶ πᾶς ὁ μετέχων αὐτῶ, πρὸς τῶ ἀφ'
τῆ ἐνυπαρχουσῶν αὐτῶ ἀπλαμβάνεσθαι τῆ
νοητῆ, ἀναλῶσι καὶ ἀφανίζωσι τὰ ὑλικώτερα καὶ
παχύτερα τῆ νοημάτων· πάντων ᾗ τῶ ἰσχνό-
τητα καὶ λεπτότητα ἐκπέφυγε τῆς ἀληθείας τὰ
ὁπωσποτοῦν ψευδόμενα· πάνυ ᾗ τεταγμένως
κᾷ τὸν ἐν δικαιοσυνῇ κρίνοντα, καὶ κᾷ ὃ ἐν δι-
καιοσυνῇ κρίνῃ πολεμοῦντα, ἑξῆς δὲ ὃ πο-
λεμῇ φωτίζοντα, ὅπιφέρεται τί· ὅπὶ τῶ κε-
φαλῶ εἶ) αὐτῶ πολλὰ διαδήματα· εἰ μὲν γὰρ
ἓν ἦν καὶ μονοειδὲς ὃ ψεῦδος κατ' ἃ τὸν στέφανον
ἠπωμένῳ ἐλάμβανεν ὁ νικήσας πιστὸς καὶ ἀληθι-
νὸς λόγος, καὶ ἓν διάδημα περικεῖσθαι βούλο-
γως ἀνεγέγραπτο ὁ ὑπικρατήσας τῆ ἐναντίων
θεοῦ λόγος· νυνὶ δὲ πολλῶν ὄντων τῆ ἐπαγ-
γελομένων τῶ ἀληθῆ ψευδῶν, κατ' ἃν γρα-
βεῖσα ὁ λόγος τεθεμῶται πολλὰ γενόμενα
τὰ διαδήματα τῇ κεφαλῇ τῶ πάντα κινήσαντος
περικείμενα, ὃ ἑκάστης ᾗ ἀποστατησάσης ἐναρ-

A Vt ex eo, quod dicitur oppugnare hunc in modum, ipsi Sermoni, & justitiæ inimicos, sublatis his qui à ratione sunt alieni, & injustitia sublata, inhabitet, & justificet: expellens contraria ab anima illius qui salutis causa (vt ita dicam) captivus factus est à Christo. Sed apertius cernere possumus hoc Sermonis bellum, quod gerit cum Sermone ipso fungente legatione pro veritate, alter qui cum non sit Sermo, fingit tamen se esse Sermonem: itemque simulata veritas, B quæ non est veritas, sed mendacium fingit, & prædicat se ipsius Sermonis esse ipsam veritatem. Sed enim armatus Ser- 2. Thess. 2. 8.
mo contra mendacium, illud interficit spiritu oris sui, & destruit apparitione præsentiæ suæ. Et vide an hunc sensum subinnuere voluerit Apostolus hæc scribens in epistola ad Thessalonicenses. Quid enim est, quod spiritu oris Christi interficitur, cum Christus sit Sermo, veritas, & sapientia, nisi mendacium? Et quid est illud, quod destruitur apparitione præsentiæ Christi, qui sapientia, & C Sermo consideratur, nisi id omne, quod profitetur se esse sapientiam, atque etiam sapientia eatenus existens, quatenus Deus per illud comprehendit eos, qui non sunt sapientes vera sapientia in vafricie ipsorum? Quare mire, ac supra modum de Sermone differens Ioannes, qui equo albo vehebatur; inquit etiam illud: *Oculi ejus velut flamma ignis.* Vt enim flamma clara, pariter & lucida, jam vero etiam ignea est, & consumptrix materialium, sic oculi (vt ita dicam) Sermonis, quibus & ipse videt, & quisquis illius fuerit particeps, præterquam quod percipiunt intelligibilia per ea, quæ in ipso D insunt, conficiunt, & demoliuntur conceptus crassiores, & magis materiales, omnibus, quomodocunque falsis gracilitatem, & tenuitatem veritatis fugientibus. Valde autem ordinate postquam induxit Sermonem judicantem in justitia, & vt judicet in justitia, bellum gerentem, atque deinde post bellum, illuminantem, illud subjungitur; in ipsius capite multa esse diademata. Nam si vnum, & vniforme esset mendacium, de quo prostrato coronam acciperet victor, fidelis, & verax Sermo, jure etiam Sermo, qui superasset Deo repugnantes, scriptus fuisset vno diademate insignitus. Nunc autem multa cum sint mendacia, quæ profitentur veritatem, adversus quæ bellum gerens ille Sermo coronatur, multa sunt etiam diademata capiti cuncta victoris imposita. Quinetiam vnamquamque actionem rebellem superans, multis coronis ob victoriam multiplicem insignitur.

* χ. ἑαυτῶ

Dictus etiam post diademata capiti impositа nomen habere scriptum, quod nemo novit nisi ipse; novit enim solus quædam animatus hic Sermo, cum nullus intueri possit ea, quæ ille comprehendit, eo quod res, quæ continue generantur, longe inferiores sint natura ipsius. Atque etiam fortassis soli participes illius Sermonis quædam norunt, quæ sunt abscondita non participantibus illum. Porro Sermo ille Dei non nudus à Ioanne cernitur, dum equo albo vehitur, sed circundatus veste sanguine tincta, Sermo ille factus caro, vestigijs ingredi cœpit, & idcirco etiam mortuus, quia caro factus, ita vt sanguinem super terram suum profuderit, milite latus ejus pungente. Passionis namque illius, & veritatis, & instituti vitæ, quam tenuit in corpore nostro, nulla nos vnquam tenebit obliuio, etiam si fortasse quomodocunque pervenerimus ad altissimam, supernamque ipsius Sermonis, & Filij Dei contemplationem. Hunc Dei Sermonem cœlestes exercitus omnes sequuntur, Sermonem sequentes ducem, & imitantes eum in omnibus: idque tum maxime, cum non secus ac ipse inscendunt equos albos, omnia enim aperta sunt intelligentibus. Et quemadmodum fugit dolor, & mœror, & suspirium in fine rerum; sic arbitror fugere etiam obscuritatem, & dubitationem; omnibus sapientiæ Dei mysterijs diligenter, & manifeste in apertum productis. Considera vero albos equos eorum, qui sequuntur Sermonem, indutos albo, & puro bysso; & considera num quia byssus è terra oritur, byssina indumenta significent proprietates linguarum, quæ sunt in terra, quibus indutæ sunt voces, res aperte, & pure significantes. Hæc autem sumpta ex Apocalypsi, quæ docet nos, qualis sit Dei Sermo, prolixius tractavimus, vt accuratius, & subtilius, quæ ad ipsum Sermonem spectant, consideraremus. *Hic erat in principio apud Deum.* Ijs qui accurate non attendunt diversas in his, quæ enunciantur, propositiones, videbitur Evangelista eadem repetere, ac si nihil plus diceret his verbis: *Hic erat in principio apud Deum*, quam illis, Et ille Sermo erat apud Deum. Sed observemus necesse est, nos, quando dicimus, ille Sermo erat apud Deum, non addiscere quando erat, vel in quo erat apud Deum, juxta quartum pronunciatum additum. (Nam quatuor cum sint hoc in loco [ἀξιώματα, hoc est] pronunciata, quæ aliqui [προτάσεις, hoc est] propositiones appellant, pronunciatum quartum est: *Hic erat in principio apud Deum.* Insuper hæc propositio: *Ille Sermo erat apud*

Ioan. c. 1.

A γείας κεφαλῶν, πολλὰ διαδήματα τῷ νικᾶν πεπιθεται· ἐξῆς μὴ τὰ διαδήματα ἀναγράφεται ἔχειν ὄνομα γεγραμμένον ὃ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ αὐτός· ὅπερ γὰρ ὁ ἔμψυχος λόγος ὑπίσταται τινα μόνος, ὅθεν ὁ ὑποδιέστεραν ἐν τοῖς ἐξῆς γινομένοις τῆς φύσεως αὐτῶν ὑπάρχοντος πάντα ἀ ὀκείνος καταλαμβάνει, θεωρῶν· τάχα δὲ καὶ οἱ μετέχοντες ἐκείνου τοῦ λόγου μόνοι τάδε τῶν μὴ μετεχόντων ἴσασι τὰ μὴ εἰς ἐκείνους φθάνοντα· ὁ γυμνὸς δὲ τοῦ ἰωάνου ὁρᾶται

B τοῦ ἵππου ὀχούμενος ὁ τῶν θεῶν λόγος, περιβεβλημένος γὰρ ἱμάτιον ἐρραμμένον αἵματι, ἐπείπερ ἵκετο πεποίηται ὁ γενόμενος λόγος σάρξ, καὶ διὰ τὸ γενόμενον σάρξ ἀποθανὼν, ὡς τετρωθῆναι αὐτοῦ καὶ αἷμα ὑπὲρ τοῦ γῆς, νύξαντος τὸν στρατιώτου τοῦ πλευρὸν αὐτοῦ· ἐκείνου τοῦ πάθους, τάχα γὰρ κἂν ὁπωσοῦν ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑψηλοτάτῃ καὶ λιωτάτῃ θεωρίᾳ γενώμεθα, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν παντὶ ὑπιλησόμεθα, τῆς ἐν σώματι ἡμῶν γενομένης δι' αὐτοῦ εἰσαγωγῆς· τούτου τοῦ

C τοῦ θεοῦ λόγου, τὰ ἐν τοῦ οὐρανοῦ στρατεύματα ἀκολουθεῖ πάντα, λόγῳ ἑπόμενα ἡγουμένῳ, καὶ μιμούμενα αὐτὸν ἐν πᾶσι, καὶ μάλιστα τοῦ ὑπεβεβηκέναι ὁμοίως αὐτοῦ ἵπποις λευκοῖς, πάντα γὰρ ἐνάντιον τοῖς νοῦν· ὡς ὥσπερ ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς ὑπὸ τὸν τέλος τῶν πραγμάτων, οὕτως οἶμαι ὅτι ἀπέδρα ἀσάφεια καὶ ἀπορία, πάντων ὑπιμελῶς καὶ σαφῶς προπεπονημένων τῶν τοῦ θεοῦ σοφίας μυστηρίων· ὑπίσκεψαι δὲ τοὺς λευκοὺς ἵππους τῶν ἀκολουθούντων τῷ λόγῳ,

D ἐνδεδυμένους βύσσινον λευκὸν καθαρὸν, εἰ μὴ ἐπεὶ βύσσος ἀπὸ γῆς ἦν, ἆρ' ὑπὲ γῆς ἀγλέκτων, ἃς ἠμφιεσμένα εἰσὶν αἱ σημαίνουσαι φωναὶ καθαρὰς τὰ πράγματα, τόποι τυγχάνουσι τὰ βύσσινα ἐνδύματα· ταῦτα δὴ ὑπὲ πλέον ὀν τῆς ἀποκαλύψεως διδαπτόμενοι περὶ λόγου θεοῦ εἴρηται, ἵνα ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτοῦ νοήσωμεν· ὅστις ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· τοῖς μὴ ἀκριβοῦσι τὰς διαφορὰς ἐν τοῖς ἀπαριθμουμένοις προτάσεσι δόξει ταυτολογεῖν ὁ εὐαγγελιστὴς, οὐδὲν πλέον λέγων ἐν τοῦ· ὅστις ἦν ἐν

E ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, τοῦδε τό· ὡς ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· τηρητέον δὲ ὅτι οὐ μόνον τῶν· ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ μανθάνωμεν ὅ πότε, ἢ ἐν τίνι ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ τὸ τέταρτον ἀξίωμα προσκείμενον· τέσσερα γὰρ ἀξιώματα ἅπερ τοῦδέ τινι προτάσεις καλοῦσιν, ἔστιν ἐνθάδε, ὧν τὸ τέταρτον· ὅστις ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· καὶ ταυτὸν ὂν τό· ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν

* Κ. ἴδε.

θεὸν, καὶ τὸ ὅτος ἦν, καὶ ἁπλᾶς πρὸς τὸν θεὸν, ἀλλὰ, πότε, ἢ ἐν τίνι πρὸς τὸν θεόν; ὅτος γὰρ φησιν, ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· ἀλλὰ καὶ τὸ, ὅλως, καθ' * ξιν ἐκφερόμενον νομιζόμενον ὅτι τοῦ λόγου πεπράχθαι, ἢ ὅτι τοῦ θεοῦ, ἵνα τοῦ μὴ συγκύτερον ἐρευνάντος, ἵνα καὶ εὑρῃ σύλληψιν τῶν πρότερον νενομισμένων ἐν τῇ, ὅτος, προγνωσίᾳ, τῆς τε λόγος διανοίας, καὶ τῆς θεὸς, ἵνα ἡ δόξις συναγάγῃ εἰς ἓν τῷ διανοίᾳ δόξαν, καὶ γὰρ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῇ, λόγος, ἐστὶν ἡ, θεὸς, ὁ δὲ ἐν τῇ, θεὸς, ἡ, λόγος· τὰ δὲ συνκεφαλαιώσεις ἐστὶ τῶν πολλῶν πρὸς τὸν εἰς μίαν τινὰ· ὅτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. καθὸ γὰρ ἐν ἀρχῇ λῶ ὁ λόγος καὶ μεμαθήκαμεν ὅτι πρὸς τὸν θεόν· καθὸ δὲ πρὸς τὸν θεὸν ὁ λόγος ἦν, οὐκ ἐγνώσκομεν φανερῶς ὅτι ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν ἦν· καθὸ δὲ θεὸς ὁ λόγος ἦν, ὅτι τὸ ἐν ἀρχῇ αὐτὸν εἶναι ἐδηλοῦτο, ὅτι ὅτι πρὸς τὸν θεὸν ἐπύθομεν· ἐν δὲ τῇ, ὅλος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, ἀπαγγελία τοῦ, ὅτος, ὅτι τοῦ λόγου καὶ θεοῦ νομιζόμενον, καὶ τὸ, ἐν ἀρχῇ, ὅτι συνατιθεμένου, τὸ τε, πρὸς τὸν θεὸν, προστιθεμένου, οὐδὲν παραλείπεται τῶν ἐν τοῖς τρισὶ προτάσεσιν, ὃ δὲ συνκεφαλαιοῦται, συναγομένων εἰς ἕν· ὁρᾶ δὲ εἰ καὶ τὸ διὰ τὸν ὀνομάζεσθαι τὸ, ἐν ἀρχῇ, δυνατὸν ἡμᾶς μανθάνειν πράγματα δύο· ἓν μὲν ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ὡς εἰ καὶ καθ' αὑτὸν ἦν, καὶ μὴ πρός τινα· ἕτερον δὲ ὅτι ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν ἦν, καὶ οἶμαι ὅτι οὐ ψεῦδος εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, ὅτι πρὸς τὸν θεὸν μόνον τυγχάνων, ἐπεὶ καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν, ὅτι ἐν ἀρχῇ μόνον ὢν, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν θεὸν ὢν, ἐπεὶ ὅτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· πρόπτα δὲ αὐτοῦ ἐλήφθη· οὐδέποτε τὸ πρόπτον χρόαν ἔχει τὸ, δὲ, δεύτεραν δὲ ἀεί· ὅθεν ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους, παῦλος δοῦλος, φησὶ, χριστοῦ ἰησοῦ κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος δαυὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἐλάβομεν τὴν χάριν καὶ ἀποστολὴν, εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ· ὁ γὰρ θεὸς ὁ διαλ-

A *Deum*, non idem est cum illa, quæ inquit, Hic erat, non simpliciter apud Deum; sed quando erat apud Deum, scilicet: *Hic erat in principio apud Deum*: quin etiam illud, *hic*, per demonstrationem existimabitur positum fuisse, vel de Sermone, vel de Deo, ab eo qui minus diligenter investigaverit, vt etiam inveniat comprehensionem priorum, & comprehensionem considerationis hujus vocis Sermo, & hujus vocis Deus, factam in pronomine, *hic*: vt hæc demonstratio in vnum ea congreget, quæ consideratione sunt diversa, neque enim dum consideramus Deum, consideramus Sermonem; neque dum consideramus Sermonem, consideramus Deum. Fortassis autem summa est, & collectio trium propositionum in vnam hanc: *Hic erat in principio apud Deum*; quatenus enim in principio erat Sermo, non didiceramus, quod apud Deum: quatenus vero apud Deum Sermo ille erat, non agnoveramus aperte, quod in principio apud Deum erat: quatenus autem Deus ille Sermo erat, neque declarabatur ipsum in principio esse, neque quod apud Deum erat. Quod si dicente Evangelista: *Hic erat in principio apud Deum*, sub pronomine demonstrativo, *hic*, intelligatur, & Sermo, & Deus, & particula, *in principio*, sic conjungatur, addaturque etiam, *apud Deum*, nihil omittitur eorum quæ sunt in tribus propositionibus, quod summatim non comprehendatur redactis tribus propositionibus in vnum. Vide vero an fieri possit, vt etiam duas res dicamus, quia bis dicatur, *in principio*, alteram quidem, quod in principio erat ille Sermo, quasi etiam ex se esset, & non omnino apud aliquem; alteram vero, quod in principio apud Deum erat. Meumque est judicium absque mendacio dici posse de eo, quod & in principio erat, & in principio apud Deum, neque apud Deum solum existens, quoniam in principio erat, neque in principio solum existens, & non apud Deum existens, quoniam hic erat in principio apud Deum. *Omnia per ipsum facta sunt, [& sine ipso factum est nihil.*] Numquam principem locum habet particula, per quem, sed semper secundum: veluti in Epistola ad Romanos: *Paulus servus*, inquit, *Iesu Christi, vocatus ad munus Apostolicum, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui genitus fuit ex semine David secundum carnem: qui declaratus fuit Filius Dei cum potentia, secundum spiritum sanctificationis, ex eo quod resurrexit è mortuis Iesus Christus dominus noster, per quem accepimus gratiam, & Apostolici muneris functionē, vt obediatur fidei inter omnes gentes super ipsius nomine.* Deus enim

Ioh. 1. 3.

Rom. 1. 2, 3. & seq.

Evangeliũ ſuum prænunciaverat per Prophetas, ſubminiſtrantibus Prophetis, & habentibus ſermonem illius, cui competit, *per quem*, & rurſum, Deus dedit gratiam, & Apoſtolici muneris functionem Paulo, & reliquis, vt obediant fidei omnes gentes; & dedit per Chriſtum Servatorem, habentem particulam, *per quem*. Et in Epiſtola ad Hebræos ipſe Paulus inquit: *In noviſſimis diebus loquutus eſt nobis in Filio, quem poſuit hæredem omnium, per quem fecit & ſecula*, docens nos Deum ſecula feciſſe per Filium. Vnigenito habente particulam δι' οὗ, [ideſt per quem,] dum ſecula fierent. Sic igitur hoc etiam in loco, ſi omnia per Sermonem facta fuerunt, non à Sermone facta fuerunt, ſed ab eo, qui ipſo Sermone major eſt, quem quis alium dixerit, quam Patrem ipſum? Quærendum eſt & illud, an ipſe etiam Spiritus ſanctus per ipſum ſit factus, verum cum ſit, omnia per ſermonem facta fuiſſe. Ac meo quidem judicio, ſi quis dicat factum eſſe Spiritum ſanctum, & admittat omnia per Sermonem facta fuiſſe, is etiam fateatur neceſſe eſt, Spiritum ipſum à Sermone factum; nimirum Sermone ipſo antiquiore exiſtente ipſo Spiritu. Qui vero noluerit Spiritum ſanctum per Chriſtum fuiſſe factum, ſequitur, vt is vera credens, quæ in hoc Evangelio ſunt ſcripta, Spiritum ipſum ingenitum aſſerat. [Erit autem etiam aliquis tertius, præter hos duos, eum ſcilicet qui per Verbum factum fuiſſe Spiritum ſanctum concedit; & eum qui non factum eum exiſtimat; ſtatuens nullam eſſentiam conſtare Spiritus ſancti propriam, quæ à Patre & Filio diverſa ſit: ſed ſi animum advertat, fortaſſis diverſum eſſe potius à Filio Patrem exiſtimabit, quod is idem quod Pater ſit, quod ſine controverſia diſtinctio declaretur Spiritus ſancti à Filio hoc loco: *Qui verbum dixerit in Filium hominis dimittetur ei: qui autem blaſphemiam dixerit in Spiritum ſanctum, non dimittetur ei nec in hoc ſæculo, nec in futuro.* Nos autem qui tres Perſonas, Patrem, & Filium, atque Spiritum ſanctum eſſe credimus, & ingenitum nihil præter Patrem eſſe nobis perſuaſimus; Spiritum ſanctum & ijs omnibus quæ per Verbum facta ſunt, & ordine ijs omnibus quæ à Patre per Chriſtum condita ſunt, præſtantiorem eſſe, vt pium & verum concedimus & approbamus. Atque hæc forſitan cauſa eſt, cur ipſe Dei non dicatur eſſe Filius; quod ſolus Vnigenitus à principio natura Filius ſit, quo indigere videtur Spiritus ſanctus, miniſtran-

Heb. 1. 2.

Ioach Prioriis interpretatio.

Matth. 12. 32.

A γέλιον ἑαυτῷ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν, ὑπηρετούντων τῷ προφήτῃ, καὶ ἔχοντων τὸν λόγον οὗ, δι' οὗ, καὶ πάλιν ὁ θεὸς ἔδωκε χάριν καὶ ἀποστολικὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς, καὶ ἔδωκε διὰ χριστοῦ ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος ἔχοντος τὸ δι' οὗ· καὶ ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους, ὁ αὐτὸς παῦλός φησιν, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε· διδάσκων ἡμᾶς ὅτι ὁ B θεὸς τοὺς αἰῶνας πεποίηκε διὰ τοῦ υἱοῦ, ἐν τῷ τοὺς αἰῶνας γίνεσθαι τοῦ μονογενοῦς ἔχοντος τὸ δι' οὗ. ὅπου τοίνυν καὶ ἐνταῦθα εἰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, οὐχ ὑπὸ τοῦ λόγου ἐγένετο, ἀλλ' ὑπὸ κρείττονος καὶ μείζονος παρὰ τὸν λόγον· τίς δ' ἂν ἄλλος ὅστις τυγχάνῃ ἢ ὁ πατήρ; ἀζητητέον δὲ ἀληθοῦς ὄντος τοῦ, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, εἰ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' αὐτοῦ ἐγένετο· οἶμαι γὰρ ὅτι τοῦ μὲν φάσκοντος γενητὸν αὐτὸ εἶναι, καὶ προϊεμένου τὸ, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀ C ναγκαῖον παραδέξασθαι ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, πρεσβυτέρου τοῦ αὐτοῦ τοῦ λόγου τυγχάνοντος· τοῦ δὲ μὴ βουλομένου τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ τοῦ χριστοῦ γεγονέναι, εἴπερ τὸ ἀληθινὸν αὐτὸ λέγει, ἀληθῆ τὰ ἐν τοῖς διαθηκαῖς τούτοις κρίνοντι· ἔστι δέ τις καὶ τρίτος παρὰ τοὺς δύο, τόν τε διὰ τοῦ λόγου παραδεχόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον γεγονέναι, καὶ τὸν ἀληθινὸν αὐτὸν εἶναι ὑπολαμβάνοντα, δογματίζων μηδὲ ὑπάρχειν τινὰ ἰδίαν ὑφεστάναι τοῦ ἁγίου πνεύματος ἑτέραν παρὰ τὸν πατέρα καὶ τὸν D υἱόν· ἀλλὰ τάχα προσπτύσσοιτο μᾶλλον *ἐὰν ἕτερον νομίζῃ εἶναι τὸν υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα, τοῦ τὸ αὐτὸ αὐτοῦ τυγχάνοντος τοῦ πατρὶ, ὁμολογουμένως διαιρέσεως δηλουμένης τοῦ ἁγίου πνεύματος παρὰ τὸν υἱὸν ἐν τοῦ· ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα οὐκ ἔξεστι ἄφεσιν ὅτι ἐν τοῦ αἰῶνι τούτῳ, ὅτι ἐν τῷ μελλοντι· ἡμεῖς μὲν πιστεύομεν τοῦ ὑποστάσεις τρεῖς ὑπάρχουσι τυγχάνειν, τὸν πατέρα, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἀγένητον μηδὲν ἕτερον τοῦ πατρὸς εἶναι πιστεύοντες, ὡς εὐσεβέστερον καὶ ἀληθέστερον, προσιέμεθα τὸ, πάντα διὰ τοῦ λόγου γεγενημένων, τὸ ἅγιον πνεῦμα πάντων εἶναι τιμιώτερον, καὶ τάξει πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ παντὸς διὰ χριστοῦ γεγενημένων· καὶ τάχα αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ μὴ καὶ αὐτοῦ υἱὸν χρηματίζειν τοῦ θεοῦ, μόνου τοῦ μονογενοῦς ἔοικε τὸ ἅγιον πνεῦμα, διακονουμένου αὐ-

φύσει υἱοῦ ἀρχήθεν τυγχάνοντος, οὗ χρῄζειν τοῦ

τῆς τῆ ὑποστάσει, ἀ μόνον εἶς ὁ εἶ), ἀλ- A te ipsius hypostasi, non solum vt sit, sed
λὰ καὶ σοφὸν εἶ), καὶ λογικὸν, καὶ δίκαιον, vt sapiens sit, & rationis particeps, &
καὶ πᾶν ὑποτεῖν χρὴ αὐτὸ νοῆν τυγχάνειν, καὶ justus, & omne id quod eum esse intel-
μετοχὴν τῆς προφερομένων ἡμῖν χρεῖας ἐπι- ligendum est, ex Christi notionum, quæ
νοιῶν· οἶμαι δὲ ὁ ἅγιον πνεῦμα τὸν, εἴ τις à nobis paulo ante commemoratæ sunt,
εἴποι, ὕλην τῆς ἀπὸ θεοῦ χαρισμάτων παρέ- participatione. Ego autem existimo Spi-
χειν τοῖς δὲ αὐτὸ καὶ τὴν μετοχὴν αὐτῆς χρημα- ritum sanctum, vt ita dicam, materiam
τίζουσιν ἁγίοις, τῆς εἰρημένης ὕλης τῆς χαρισμά- gratiarum, quæ à Deo proficiscuntur,
των, ἐνεργουμένης μὲν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, διακονου- suppeditare ijs, qui per ipsum, ejusque
μένης δὲ ὑπὸ τοῦ χριστοῦ, ὑφεστώσης δὲ καὶ communionem sancti sunt, dum mate-
τὸ ἅγιον πνεῦμα· καὶ κινεῖ με εἰς τοῦτο εἴπεῖν B ria, quam dixi, charismatum, à Deo
ἔχει ὑποληφθῆν παῦλος περὶ χαρισμάτων ὅτι quidem operatur, à Christo autem mini-
ποτε γράφων· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, stratur, per Spiritum vero sanctum exi-
τὸ δ' αὐτὸ πνεῦμα. καὶ διαιρέσεις διακονιῶν stit. Quod quidem vt ita esse putem, fa-
εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος. καὶ διαιρέσεις ἐνεργη- cit Paulus, qui quodam loco de gratijs
μάτων εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτός ἐστι θεὸς, ὁ ἐνεργῶν scribit his verbis: *Divisiones autem gra-* 1. Cor. 12.
τὰ πάντα ἐν πᾶσιν· ἔχει δὲ ἀπαπόρησιν διὰ τί τὸ *tiarum sunt, idem autem Spiritus: & divi-* 4, 5, 6.
πάντα δὶ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἀκολουθεῖν τὸ *siones ministrationum sunt, idem autem Do-*
πνεῦμα γενητὸν ὂν, διὰ τοῦ λόγου γεγονέναι, *minus: & divisiones operationum sunt, idem*
πῶς οἰονεὶ τιμᾶται τοῦ χριστοῦ ἔν ποσι γρα- *autem Deus qui operatur omnia in omnibus.*
φαῖς, ἐν μὲν τοῖς ἠσαΐα ὁμολογοῦντος χριστοῦ, C Habet autem dubitationem, quod om-
οὐχ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀπεσταλθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ nia per ipsum facta sint, & ex eo sequa-
ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, φησὶ γὰρ· καὶ νῦν κύ- tur, vt Spiritus sanctus, qui factus est,
ριος ἀπέσταλέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ ab ipso factus sit: quomodo Christo in
διαγγελίῳ ἄφεσιν μὲν ἐπαγγελλομένου ἐπὶ τῆς εἰς quibusdam Scripturis anteponatur, cum
αὐτὸν ἁμαρτίας, ἀποφαινομένου δὲ περὶ τῆς εἰς Christus ipse in Esaia quidem se non so- Es. 48. 16.
τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίας, ὡς ὁ μόνον ἐν lum à Patre, sed etiam à Spiritu sancto
τούτῳ τῷ αἰῶνι μὴ ἐσομένης τῆς ἀφέσεως τοῦ missum esse fateatur: ait enim: *Et nunc*
εἰς αὐτὸ δυσφημήσαντι, ἀλλ' ἴσως ἐν τῷ μελλο- *Dominus misit me, ejusque Spiritus:* In Euan-
νι· καὶ μήποτε ὁ πάντως διὰ τὸ πιμιώτερον gelio autem, cum remissionem promisit
εἶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ χριστοῦ, ὁ γὰρ ἀ- D in peccato, quod in ipsum committitur;
φεσις τοῦ εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκότι, ἀλλὰ διὰ τὸ pronuntiat autem de blasphemia in san-
χριστοῦ μὲν πάντα μετέχει τὰ λογικὰ, οἷς ἐδόθη συγγνώμη μεταβεβηκόσι ἀπὸ τῶν ἁ- ctum Spiritum, non fore vt pateat non
μαρτημάτων, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος τοὺς κα- solum in hoc sæculo, sed etiam in futu-
τηξιωμένους, μηδεμιᾶς εὔλογον εἶ συγγνώμης ro ad ejus veniam & remissionem aditus
τυχεῖν μετὰ τηλικαύτης τοιαύτης συμπνοίας ei qui in illum blasphemaverit. Et for-
τοῖς εἰς τὸ κακὸν ἔτι ἀποπατοῦσι τοῖς ἐκλειπο- tasse non propterea ei qui in Spiritum
μένοις τοῖς τοῦ ἐνυπάρχοντος πνεύματος συμβο- sanctum peccaverit, non ignoscitur, quod
λίας· εἰ δὲ καὶ τὸν ἠσαΐαν φησὶν ὁ κύριος ἡμῶν ipse Christo sit honoratior, eique ante-
ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀπεσταλθαι καὶ τοῦ πνεύ- E ponatur, sed quod omnia in quibus est
ματος αὐτοῦ, ἔστι καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ ἀποστεί- ratio, Christo participant, quibus, cum
λαντος τὸν χριστὸν πνεύματος ἀποληφθῆναι, à peccatis discedunt, venia datur: eos
οὐχ ὡς φύσει διαφέροντος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμω- autem qui sancto Spiritu digni judicati
μένην οἰκονομίαν τῆς ἑαυτοῦ θεοφανείας τοῦ ἑοῦ sunt, non consentaneum sit veniam con-
τοῦ θεοῦ, βαπεινώσεως περὶ αὐτὸ τοῦ σωτῆρος· εἰ sequi, cum tanto & tali instinctu, &, vt
δὲ ἐν τούτῳ πεπεκόπτει τοῦ λέγειν ἠλαττῶσθαι ita dicam inspiratione in malum iterum
παρὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸν σωτῆρα ἐνανθρω- relabentes, & consilia Spiritus sancti, qui
πήσαντα, προσακτέον αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐν τῇ in eis inest, respuentes. Quod si id quod
πρὸς ἑβραίους λεγομένων ἐπιστολῇ καὶ ἀγγέλων est apud Esaiam scriptum, ait Servator noster se à Patre missum esse, & ab ipsius Spiritu, respondendum est etiam hoc loco missum esse Christum à Spiritu, non quod natura differat, sed propter Filij Dei conservatoris nostri, qui se infra eum minuit, in humanitate sumenda, dispensationem. Quod si quis ex eo offenditur, quod in sumenda natura humana infra Spiritus dignitatem Servatorem imminutum dixerim: hoc ei probandum est ex ijs quæ scripta sunt in Pauli ad Hebræos Epistola, in qua etiam Angelis mi-

norem Iesum fuisse propter mortis per-
Hebr. 2. 9. pessionem pronuntiat : ait enim : *Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.* Aut hoc etiam dici potest creatæ naturæ, vt à servitute interitus, corruptionisque liberaretur, atque etiam hominum generi beata ac divina virtute, vt ita dicam, incarnata opus fuisse, quæ ea etiam quæ in terra sunt corrigeret : & quodammodo hanc actionem ad sanctum Spiritum pertinere, quam cum ferre non posset, Servatorem offert & proponit, vt qui solus hoc certamen posset sustinere : Pater etiam vt princeps Filium mittens, vna Spiritum quoque mittit, quem certo tempore descensurum ad Dei filium, & vna hominum salutem operaturum, effecturumque promiserat. Id quod perfecit, tum, cum corporea specie columbæ ad eum post lavacrum volavit, & insistens non præterijt : quod fecit fortasse apud homines, qui ejus majestatem assidue ferre non poterant. Itaque significans Iohannes, & loquens de cognitione quisnam Christus esset, non solum Spiritus ad Iesum descensum narrat, sed cum descensu illius in ipso mansionem. Scriptum est
Ioh. 1. 33. enim hoc dixisse Iohannem : *Qui misit me baptizare, dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu & igne.* Non enim dicitur : *Super quem videris Spiritum descendentem* solum, quod fortasse etiam ad alios ipse descenderet, sed *descendentem & manentem super ipsum.* Hæc autem multum ac diu probata sunt ijs qui planius & apertius videre velint, si omnia per ipsum facta sunt, Spiritum etiam per Verbum factum esse, qui vna rerum omnium, inferior eo per quem factus est, intelligatur, etiamsi verba quædam nos in contrariam partem trahere videantur. Quod si quis Hebræorum Evangelium proferat, in quo Servator ipse hæc dicit: *Modo accepit me mater mea sanctus Spiritus, vno capillorum meorum, & me in montem magnum Thabor portavit;* is dubitabit qui Spiritus sanctus qui per Verbum factus est, mater Christi esse possit. Sed hæc atque hoc non est difficile interpretari. Si enim is qui facit voluntatem Patris qui in cœlis est, ejus est & frater, & soror, & mater: & fratris Christi nomen non solum ad genus hominum venit, sed etiam ad ea quæ eo diviniora sunt; nihil jam absurdum, alienumque erit, plus etiam quam eos, qui quod Patris qui in

A βραχύ τινα διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου ἀποφηναμένου τοῦ παύλου γεγονέναι τὸν ἰησοῦν, φησὶ γάρ· ὃν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον· ἢ τάχα ὀφεῖ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ἐδεῖτο ἡ κτίσις οὐχὶ τοῦ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων γένος μακαρίας καὶ θείας δεομένου θεραπείας, ἥτις διορθώσεται καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὡσαυτεὶ ἐπιβάλλει πῶς τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἡ πρᾶξις αὕτη, ἣν τινα ὑπομένειν καὶ δεομένων προσδέχεται ὃν σωτῆρα, ὡς τὸ τηλικοῦτον ἆθλον μόνον ἐνεγκεῖν δυνάμενον, καὶ τοῦ πατρὸς ὡς ἡνυμένου ἀποστέλλοντος τὸν υἱὸν συναποστέλλει καὶ συμπροσπέμπει τὸ ἅγιον πνεῦμα αὐτῷ ἐν καιρῷ ὑπισχνούμενον καταβῆναι πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ συνεργῆσαι τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ· ὅπερ δὲ πεποίηκεν ὅτε ὡς σωματικῷ εἴδει ὡσὶ περιστερᾶ ἐφίπτατο μὴ τὸ λανθὸν αὐτοῦ, καὶ ὑπιστὰν ἡ παρέρχεται. τάχα ἐν ἀνθρώποις ὅπερ πεποιηκότος τοῖς μὴ δυνηθεῖσιν ἀδιαλείπτως φέρειν αὐτοῦ τὴν δόξαν. διὸ δὴ σημαίνων ὁ ἰωάννης περὶ τοῦ γνῶναι ὅστις ποτέ ἐστιν ὁ χριστὸς οὐχὶ μόνον τὸν ἐπὶ τὸν ἰησοῦν καταβάσιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ πρὸς τὴν καταβάσιν τὸν ἐν αὐτοῦ μενεῖν· γέγραπται γὰρ εἰρηκέναι τὸν ἰωάννην ὅτι ὁ πέμψας με βαπτίζειν εἶπεν, ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· οὐ γὰρ λέγεται, ἐφ' ὃν· ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον μόνον, τάχα καὶ ἐπ' ἄλλους καταβεβηκότος αὐτοῦ, ἀλλὰ καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν· ταῦτα δὲ ὑπὸ πολὺ ἐξήτασται σαφέστερον ἰδεῖν βουλομένοις πῶς, εἰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, ἐν τῷ πάντων * τυγχάνων ὑποδεέστερον τοῦ δι' οὗ ἐγένετο νοούμενον. εἰ καὶ λέξις τινὲς παρεισπᾶν ἡμᾶς εἰς τὸ ἐναντίον δοκοῦσιν· ἐὰν δὲ παρεγείρεταί τις τὸ καθ' ἑβραίους διαγέλιον, ἔνθα αὐτὸς ὁ σωτὴρ φησι· ἄρτι ἔλαβέ με ἡ μήτηρ μου τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν μιᾷ τῶν τριχῶν μου, καὶ ἀπένεγκέ με εἰς τὸ ὄρος τὸ μέγα θαβώρ, ἐπαπορήσει πῶς μήτηρ χριστοῦ τὸ διὰ τοῦ λόγου γεγενημένον πνεῦμα ἄγιον εἶναι δυνάσται· ταῦτα δὴ καὶ οὗτοι χαλεπὸν ἑρμηνεῦσαι· εἰ γὰρ * ὁποῖον τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ φθάνει τὸ ἀδελφὸς χριστοῦ ὄνομα οὐ μόνον ἐπὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ τούτου θειότερα οὐδὲν ἄτοπον ἔσται μᾶλλον πάσης χρηματιζούσης μη-

* κ. τυγχάνων ὑποδεέστερον

* κ. ὁποῖον ἂν

τοῦ χριστοῦ δι' ὃ πιστὸν τὸ θέλημα τοῦ ἐν τοῖς A
οὐρανοῖς πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι μήτηρα·
ἔτι εἰς τό· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ταῦτα ζητη-
τέον, τῇ διανοίᾳ ὁ λόγος ἕτερος ὢν τοῦ τῆς ζωῆς
καὶ ὁ γεγονὼς ἐν τῷ λόγῳ ζωὴ ἦν, ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς
τῶν ἀνθρώπων· ἆρ' οὖν ὡς πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο,
καὶ ἡ ζωὴ δι' αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ πῶς ὅτι ὁ φῶς τῶν ἀν-
θρώπων, καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ σωτῆρος διανοίαι, ἢ καθ'
ὑποξαίρεσιν τῶν ἐν αὐτοῖς νοητέον τό· πάντα δι' αὐτοῦ
ἐγένετο; ὅταν δοκεῖ μοι εἶναι κρεῖττον· ἵνα γὰρ συν- B
χωρηθῇ δι' ὃ γεγονέναι τὴν ζωὴν τὸ φῶς τῶν
ἀνθρώπων, τί λεκτέον τοῦτο τὸ * προνοουμένης
τοῦ λόγου σοφίας; ἐν γὰρ οὐκ ἔστι δι' ὃ τοῦ λόγου ὁ τοῦτο
ὂν λόγον γεγένηται· ὥστε χωρὶς τῶν διανοουμένων τῶν
χριστῷ, πάντα δι' ὃ τοῦ λόγου γεγένηται τοῦ θεοῦ, ποι-
ήσαντος ἐν σοφίᾳ αὐτὰ τοῦ πατρός. πάντα γὰρ, φησὶν,
ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐν δὲ τῇ σοφίᾳ ἐποίησας· ἴδωμεν δὲ εἰ μὴ καὶ
τὸ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὑπεροχὴν τυγχάνῃ
τὸ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. πρὸς κατὰ δόξαν πρόσκαιρον τυγχάνῃ C
πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· εἰ γὰρ πᾶν ὑποπτεύω δι'
τοῦ λόγου γεγένηται, οὐδὲν χωρὶς τοῦ λόγου γε-
γένη· οὐκέτι μόνον ἀκολουθεῖ τοῦ χωρὶς τοῦ
λόγου γεγένηται τι, τὸ πάντα δι' τοῦ λόγου
γεγένηται· ἔξεστι γὰρ οὐδενὸς χωρὶς τοῦ λόγου
γεγενημένου μὴ μόνον δι' τοῦ λόγου γεγονέναι
πάντα, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου πάντα· χρὴ τοίνυν
εἰδέναι πῶς δεῖ ἀκούειν τοῦ, πάντα, καὶ πῶς
τοῦ, οὐδέν· δυνατὸν γὰρ οὐκ τοῦ μὴ τεταγμένου
ἀμφοτέρας τὰς λέξεις· οὐδέξασθαι, ὅτι D
εἰ πάντα δι' τοῦ λόγου ἐγένετο, τοῦ δὲ πάν-
των ἐστὶ καὶ ἡ κακία, καὶ πᾶσα ἡ χύσις τῆς ἁ-
μαρτίας, καὶ τὰ ποιηρὰ, ὅτι καὶ ταῦτα δι' τοῦ
λόγου ἐγένετο. τοῦτο δὲ ψεῦδος· κτίσματα μὲν
γὰρ δι' τοῦ λόγου γεγονέναι οὐκ ἄτοπον, ἀλλὰ
καὶ δι' τοῦ λόγου τὰ ἀνδραγαθήματα, καὶ πάν-
τα τὰ κατορθώματα καταρτᾶσθαι τοῖς μακα-
ρίοις νοῦν διδάσκοντα· οὐκέτι δὲ καὶ τὰ ἁμαρτή-
ματα καὶ τὰ ἀποπτώματα· ἐξεφήνασιν οὖν
τινες τοῦ ἀνυποστάτου εἶναι τὴν κακίαν, ὅτι γὰρ E
ἐν ἀπ' ἀρχῆς, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται, ταῦτ'
εἶναι τὰ μηδέν· καὶ ὥσπερ ἑλλήνων τινὲς φασὶν
εἶναι τὴν δι' πνεῦμα τὰ ἔθνη καὶ τὰ εἴδη, οἷον ὁ ζῶον
καὶ τὸν ἄνθρωπον, ὅτινας ὑπέλαβον οὐδὲν τυγ-
χάνειν πᾶν τὸ μὴ ὑπὸ θεοῦ, οὐδὲ δι' τοῦ
λόγου τὴν δοκοῦσαν οὐσίαν εἰληφός, καὶ ἐφί-
σταμεν εἰ δυνατὸν ἀπὸ τῆς γραφῆς πληκτικῶ-
τατα ταῦτα ἀνελεῖν· ὅσον τοίνυν ἐπὶ τοῖς

A cœlis est, voluntatem faciant, Christi mater appellantur, matrem esse sanctum Spiritum.] Ad hæc quæramus oportet & illa in hoc dictum : *Omnia per ipsum facta sunt*, quia Sermo intellectione animi alius est à vita, & quod factum est in Sermone vita erat, & vita erat lux hominum : an vt omnia per ipsum facta sunt, sic etiam vita per ipsum facta sit, quæ est lux hominum, & aliæ Servatoris intellectiones : an omnia per ipsum facta fuisse intelligere opus sit, detractis his quæ in ipso sunt : quod mihi melius esse videtur. Vt enim concedatur ipsum fecisse omnia, eo quod vita (quæ est lux hominum) facta fuerit, quid dicendum de sapientia, quæ ante ipsum Sermonem consideratur ? Nam profecto per Sermonem factum non est, quod excellit Sermonem. Quare omnia per Sermonem Deum facta sunt, præter ea, quæ considerantur in Christo, quia Pater fecerit ea in sapientia : *Omnia enim*, inquit, *in sapientia fecisti*, non per sapientiam fecisti. Videamus etiam quamobrem dictum sit ; *Et sine ipso factum est nihil*, etiam si quibusdam videatur superfluum esse illud : *Sine ipso factum est nihil*, quod subjungitur his verbis : *Omnia per ipsum facta sunt*. Si omne & quicquid dixeris per Sermonem factum fuit, nihil sine Sermone factum fuit, tamen non sequitur, si sine Sermone non factum est aliquid, omnia per Sermonem facta fuisse. Nam fieri potest, vt, cum nihil sine Sermone factum fuerit, non tantum omnia per Sermonem facta sint, sed aliqua solum ab ipso facta fuerint. Proinde intelligamus necesse est, quonam pacto accipere debeamus vocabulum, *omnia*, & quomodo vocabulum, *nihil*. Fieri enim potest, ni explanaverimus vtrasque dictiones, si omnia per Sermonem facta sunt, & appellatione omnium comprehendatur & vitium, & omnis fusio peccati, & omnia prava, vt intelligamus etiam hæc per Sermonem facta fuisse, quod est falsum : creaturas enim per Sermonem factas fuisse nihil est absurdi : atque etiam beatos viros omnia præclare facta, & egregia facinora per Sermonem peregisse, nobis necessarium est intelligere : non item vero lapsus, & peccata. Exposuerunt igitur quidam, propterea quod non subsistat vitium, (neque enim fuit ab initio, ac ne in seculum quidem futurum est) ea nihil esse. Et quemadmodum Gentiles quidam genera, & species, veluti animal, & hominem, nihil esse dicunt, ita hi arbitrati sunt esse omne illud, quod nec à Deo, nec per Sermonem sumpserit apparentem subsistentiam. Et adnotamus num è Scripturis possint hæc accuratissime ostendi. Quan-

Ambrosij Ferrarij interpretatio.

Psalm. 103. 24.

Ioan. 1. 3.

tum igitur attinet ad significata hujus vo-
culæ, nihil, & voculæ, *non ens*, synonyma
videbuntur esse, cum non ens dicatur ni-
hil, & nihil non ens. Itaque videtur Apo-
stolus non entia dicere, non quæ omnino
nequaquam sunt, sed ea, quæ sint prava,
existimans prava non existere, quæ enim
Rom 4. 17. non erant, inquit, Deus velut entia
vocavit. Quin Mardochæus etiam in li-
bro Esther juxta Septuaginta, non exi-
Esth. 14. 11. stentes vocat inimicos Israël dicens: *Ne
tradideris sceptrum tuum Domine non existen-
tibus.* Possumus etiam adjungere, quo-
modo propter vitium mali appellentur
non existentes, ex Dei nomine, quod
Exod. 3. 14. 15. scriptum est in Exodo: *Dixit enim Do-
minus ad Mosen: Existens hoc mihi est no-
men.* Bonus Deus hæc loquitur judicio
nostro, qui gloriamur esse de Ecclesia,
Matth. 19. 17. quem glorificans Servator dicit: *Nemo
bonus nisi solus Deus, nempe ille Pater.* Igi-
tur bonus idem est cum existente. Cum
vero malum aut pravum contrarium sit
bono, & contrarium existenti sit non
existens, sequitur malum, & pravum es-
se non existens. Et fortassis hac ratione
adducti fuerunt, qui dicunt Diabolum
non esse Dei opificium, in quantum
enim Diabolus est, non est Dei opifi-
cium, in quantum vero illi contigit,
Diabolo esse, factus cum sit (cum nihil
creatum sit extra Deum nostrum) Dei
Perion. Ferrar. est opificium, [vt si parricidam Dei opus
esse negaremus,] non auferentes ipsum
à Deo factum fuisse, in quantum homo
est. Namque ponentes etiam nos, eum
esse sumpsisse à Deo, in quantum homo
est, non ponimus hoc eum sumpsisse,
in quantum est interfector. Itaque om-
nes participantes ens (participant au-
tem Sancti) merito erunt existentes,
qui vero diffugiunt entis participatio-
nem, eo quod privati sint ente, facti
fuerunt non existentes. Diximus autem
superius, ens & nihil, synonyma, & vni-
voca esse: & hanc ob causam, qui non
sunt, nihil esse, & omne vitium etiam
nihil esse, quoniam est non ens: & ni-
hil vocatum, sine sermone factum fuisse,
non connumeratum cum vocula hac, *om-
nibus.* Atque nos quidem pro virili osten-
dimus, quæ sint omnia facta per sermo-
nem, & quid sit sine ipso quidem
factum, nunquam autem existens, & hanc
ob causam nihil vocatum. Sed arbi-
tror Heracleonem, qui dicitur esse fa-
miliaris Valentini, enarrantem hoc
dictum, *Omnia per ipsum facta sunt*,
coacte, & nullo teste adhibito exce-
pisse mundum, & quæ in ipso sunt;
à vocabulo, *omnia*, excludentem,
quantum ad positionem suam, mundum,

A σημαινομένοις τοῦ, οὐδὲν, καὶ τοῦ, οὐκ ὄν, δό-
ξει εἶναι συνώνυμα τοῦ οὐκ ὄντος, οὐδενὸς δὴ
λεγομένου, καὶ τοῦ οὐδενὸς, οὐκ ὄντος· φαίνε-
ται ὁ ἀπόστολος τὰ οὐκ ὄντα οὐχὶ ὅλως τὰ μηδαμῶς
μηδαμῶς ὄντων ὀνομάζων, ἀλλ' ὅσα τὰ μοχθη-
ρὰ μὴ ὄντα νομίζων τὰ πονηρά· τὰ μὴ ὄντα
γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς ὡς ὄντα ἐκάλεσεν· ἀλλὰ
καὶ ὁ Μαρδοχαῖος, ἐν τῇ κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα
ἑρμηνείᾳ, μὴ ὄντας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἰσραὴλ καλῶν λέ-
γων· μὴ παραδοῦς τὸ σκῆπτρόν σου κύριε τοῖς
B μὴ οὖσιν· καὶ ἔστι προσεπαγαγεῖν πῶς διὰ τὴν
κακίαν μὴ ὄντες οἱ πονηροὶ προσαγορεύονται
οὐκ τοῦ ἐν τῇ ἐξόδῳ ὀνόματος ἀναγραφομένου τοῦ
θεοῦ, εἴπε γὰρ κύριος πρὸς Μωϋσῆν· ὁ ὢν τό-
μοί ἐστι τὸ ὄνομα· καθ' ἡμᾶς δὲ τοὺς ἀληθεύο-
ντας εἶναι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀγαθὸς θεὸς
οὗτός φησιν. ὃν δοξάζων ὁ σωτὴρ λέγει· οὐδεὶς
ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεὸς ὁ πατήρ· ἐνοεῖ δὲ ὁ
ἀγαθὸς τοῦ ὄντος ὁ αὐτός ἐστιν· ἐναντίον δὲ τοῦ
ἀγαθοῦ τὸ κακὸν, ἢ τὸ πονηρὸν, καὶ ἐναντίον τοῦ
ὄντος τὸ οὐκ ὄν· οἷς ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ πονηρὸν, καὶ
C κακὸν οὐκ ὄν· καὶ πάλιν τοῦτο ἔσται τοὺς εἰ-
πόντας τὸν διάβολον μὴ εἶναι θεοῦ δημιούργημα,
καθὸ γὰρ διάβολός ἐστιν οὐκ ἔστι θεοῦ δημιούργη-
μα, ὥστε συμβέβηκε διαβόλῳ εἶναι, γλυπτὸς
ὢν, οὐδενὸς κτίσματος ὄντος, παρεξ τοῦ θεοῦ ἡμῶν,
θεοῦ ἐστι κτίσμα, ὡς εἰ ἐφάσκομεν καὶ τὸν φονέα
μὴ εἶναι θεοῦ δημιούργημα. οὐκ αἰσχρυνόμενος δ',
ἢ ἀνθρωπός ἐστι μὴ ποιοῦσθαι αὐτὸν ὑπὸ
θεοῦ· τιθέντες γὰρ δ', ἢ ἀνθρωπος τυγχάνει,
D ἀπὸ θεοῦ αὐτὸν δεῖ εἰληφέναι, ὡ ἡμεῖς οὐ τι-
θεμεν δ', ἢ φονεύς ἐστιν, ἀπὸ θεοῦ τοῦ αὐτὸν
εἰληφέναι· πάντες μὲν οὖν οἱ μὲν μετέχοντες τοῦ
ὄντος, μετέχουσι καὶ οἱ ἅγιοι, δίκαιοι ὄντες
χρηματίζοιεν· οἱ δὲ ἀποστραφέντες τὸν τοῦ ὄν-
τος μετοχὸν, τοῦ ἐστερῆσθαι τοῦ ὄντος, γεγόνα-
σιν οὐκ ὄντες· προσείπομεν δὲ ὅτι συνωνυμία ἐστὶ
τοῦ οὐκ ὄντος, καὶ τοῦ οὐδενὸς, καὶ διὰ τοῦτο οἱ οὐκ
ὄντες οὐδὲν εἰσι, καὶ πᾶσα ἡ κακία οὐδὲν ἐστιν,
ἐπεὶ καὶ οὐκ ὄν τυγχάνει, καὶ οὐδὲν κεκλημένη χω-
ρὶς γεγένηται τοῦ λόγου, τοῖς πᾶσιν δ' συνηριθμη-
E θεῖσα· ἡμεῖς μὲν οὖν κατὰ δυναμὸν παρεστήσαμεν τινα τὰ διὰ τοῦ λόγου γεγενημένα πάντα, καὶ τί τὸ χωρὶς αὐτοῦ γενόμενον μὲν
ὂν οὐδέποτε καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν κεκλημένον·
δικαίως δὲ οἶμαι καὶ χωρὶς μαρτυρίας τὸν ὑπηντίνα
λεγόμενον εἶναι γνώριμον Ἡρακλέωνα διηγούμε-
νον τὸ· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀξιοῦντα πάν-
τα τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἀποκλείοντα τοῦ
πάντων τὸ ὅλον διὰ τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ τὰ τοῦ

κόσμου, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ διαφέροντα. φησὶ γὰρ ὅ τὸν αἰῶνα ἢ τὰ ἐν τῷ αἰῶνι γεγονέναι διὰ τοῦ λόγου, ἅπερ οἴεται πρὸ τοῦ λόγου γεγονέναι· ἀναιδέστερον δὲ ἰσάκις πρὸς τὸ· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, μὴ βλασφήμως τὸ· μὴ προσθῇς τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐλέγξῃ σε, καὶ ψευδὴς φανῇ, προσεπίθησι τῷ, οὐδὲ ἓν τῷ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ κτίσει· καὶ ἐπεὶ προφανὲς ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα σφόδρα βεβιασμένα, καὶ πρὸς τίνα * ἐνέργειαν ἐπαγόμενα, εἰ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ θεῖα ἐκκλείει τὴν πίστιν. τὰ δὲ ὡς ἐκείνος οἴεται πιστευτέως φησὶ εἰρῆσθα κυρίως πιστὰ κείσθαι, οὐκ ἐπιδεικτεον τῇ ἀκριβείᾳ τὴν αἰτίαν ἢ ἀπορίαν ἐμφαινόντων· εἰ γὰρ καὶ τὸ τῆς γραφῆς· χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, προσιέντα αὐτὸν αὐτὸν πιθανότητος ἀποφαίνεσθαι πιστεύεσθαι ἀξιοῦσα ὁμοίως προφήτας ἢ ἀποστόλοις τοῖς μεθ' ἑξουσίας καὶ αὐτοπαθῶς καταλείπουσι τοῖς καθ' αὐτοὺς καὶ μεθ' αὐτοὺς σωτήρια γράμματα· ἐπὶ δὲ ἰδίως καὶ τοῦ· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐξηγουσι φάσκων ὃν τὴν αἰτίαν προσφέρεται τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου τῷ δημιουργῷ τὸν λόγον ὄντα, ἐξ οὗ ἢ ἀφ' οὗ ἢ ὑφ' οὗ * ἀλλὰ τὸν δι' οὗ, πρὸς τὴν ἐν τῇ συνηθείᾳ * φάσιν ἐκδεχόμενος ὃ γεγραμμένον· εἰ γὰρ, ὡς νοῦς, ἢ διάνοια τῷ προστάγματος ἦν, ἔδει διὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγράφθαι πάντα γεγονέναι ὑπὸ τοῦ λόγου, οὐχὶ δὲ ἀνάπαλιν, διὰ τοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ· καὶ ἡμεῖς μὲν τῇ, δι' οὗ, χρησάμενοι ἀκολούθως τῇ συνηθείᾳ, οὐκ ἀμαρτυρον τῷ ἐκδοχῷ ἀφήκαμεν· ἐκείνος δὲ πρὸς ὃ μὴ * πεποίηκεν ὑπὸ τῶν θείων γραμμάτων τὸν καθ' * ἑαυτὸν οἷον φαίνεται ὑπαπιθύσας ὃ δόξαν, καὶ ἀναιδῶς αὐτῷ ἀπιβλέψας· φησὶ γὰρ ὅτι οὐχ ὡς ὑπ' ἄλλου ἐνεργοῦντος αὐτὸς ἐποίει ὁ λόγος, ἵν' ὅπερ νοηθῇ τὸ, δι' αὐτοῦ, δηλ αὐτοῦ ἐνεργοῦντος ἕτερος ἐποίει· οὐ γὰρ παρόντος δὲ χρεῖον ἐλέγξαι τὸ μὴ ὂν δημιουργὸν ὑπηρέτου τοῦ λόγου γεγενημένον ὃν κόσμον πεποιηκέναι, καὶ ἀποδεικνύναι ὅτι ὑπηρέτης τοῦ δημιουργοῦ γενόμενος ὁ λόγος ὃν κόσμον κατεσκεύασε· ἵνα γὰρ τὸν προφήτου Δαβὶδ· ὁ θεὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν. ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· ἐνετείλατο γὰρ ὁ ἀγένητος θεὸς τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, καὶ ἐκτίσθησαν, οὐ μόνον ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ,

* χ. οὐκ γὰρ

* χ. φέρεται

* χ. ἀφανισμοῦ ἐστι

* χ. ἑαυτοῦ νοῦ

A & quæ in ipso sunt; per Sermonem enim inquit, non insignia, non seculum, non quæ in seculo sunt, facta fuere; existimans illa ante Sermonem fuisse. Impudentius insuper instans ad illud: *Sine eo factum est nihil* (neque veritus illud: *Ne addideris sermonibus ejus, ne te redarguat, & mendax sis*) Prov. 30. 6. illi nihil addit eorum, quæ in mundo sunt, & in hac conditione. Et quoniam apertum est dicta ipsius valde coacta esse, præterque evidentiam pronuntiata (si quæ ipse divina opinatur, excluduntur à voce, omnium, quæ vero sunt opinione sua B omnino corruptibilia proprie dicuntur omnia) non immorandum nobis est in his confutandis, quæ ex se absurditatem præ se ferunt. Quale est illud etiam quod Scriptura dicente: *Et sine ipso factum est nihil*, ipse addit sine auctoritate Scripturæ; nihil eorum, quæ sunt in mundo, & creatione; quod neque cum probabilitate pronunciat, sed dignum se putat, cui non secus atque Prophetis, vel Apostolis credatur, qui cum auctoritate, & inculpate reliquerunt sui similibus, ac C posteris suis salutaria scripta. Iam vero, & hoc dictum: *Omnia per ipsum facta sunt*, priuatim, atque secus quam alij, exposuit dicens, Sermonem eum esse, qui causam præbuerit generationis mundi Opifici, nec tamen Sermoni competere particulam, à quo, vel ex quo, sed per quem, exponens id, quod scriptum est, phrasim esse consuetam; sed si rerum veritas erat, vt ipse putat, scriptum fuisse oportuit, omnia per Opificem facta fuisse à Sermone, non vice versa per Sermonem ab Opifice. Et nos quidem cum vsi sumus vocula, per quem, D perinde atque facit consuetudo, non sine teste expositionem dimisimus. At vero ille præterquam quod suam opinionem è divinis Scripturis non confirmat, videtur & suspicatus fuisse veritatem, & impudenter illi adversatus dicens, non enim faciebat ipse Sermo tanquam ab alio operante (vt sic intelligeretur vocula, per quem) sed ipso operante alius faciebat. Cæterum non præsentis est temporis probare quod mundi Opifex, & E fabricator fecerit mundum, non factus minister Sermonis, & ostendere quod Sermo, vt minister Opificis mundum condiderit. Iuxta David enim Prophetam: *Deus dixit & facta sunt, mandavit, & creata sunt*; mandavit enim ingenitus Psalm. 32. 9. Deus primogenito omnis creaturæ, & creata sunt, non solum mundus, & quæ sunt in illo, verum etiam reliqua omnia, sive Throni, sive Dominationes, sive Po- Col. 1. 16.

testates, omnia enim per illum, & in illum creata sunt, & ipse est ante omnia. Ad hæc in hoc dictum: *Et sine ipso factum est nihil*, non intacta finenda est oratio de vitio, quamvis enim admodum dissentanea atque absimilis esse videatur, ego nihil ferme facile contemnendum esse censeo. Quærendum enim est, an etiam vitium per λόγον, [idest rationem] factum sit, sumendo nunc λόγον, [idest rationem] attente, & diligenter pro eo λόγῳ, qui est in vnoquoque, quoniam & ipse ingenitus est singulis ab eo λόγῳ, qui erat in principio. Inquit igitur Apostolus: *Sine lege peccatum est mortuum*, & addit: *Veniente autem mandato peccatum revixit*, vniverse docens de peccato, quod peccatum ipsum nullam habeat operationem, antequam veniat Lex, & mandatum. Proinde cum λόγος, [idest ratio,] sit aliquo modo Lex, & mandatum, & non sit peccatum non existente Lege (*Peccatum enim non imputatur, cum non sit Lex*) etiam rursus non erit peccatum, si non sit ratio, *Nam si non venissem*, inquit, *& loquutus eis fuissem, peccatum non haberent.* Aufertur enim prætextus omnis ab eo, qui voluerit se de peccato defendere, quoniam sermoni, & rationi in se existenti, ostendentique quid agendum, non paruerit. Vnde omnia vel fortasse etiam ipsa deteriora facta sunt per rationem, & sine ipso (exponentibus nobis simplicius voculam, nihil) factum est nihil. Nec rationi omnino vitio vertendum est, si omnia per ipsam facta sint, & sine ipsa factum sit nihil: quemadmodum neque magistro vitio vertendum est, qui discenti necessaria ostenderit, cum propter hujus disciplinas nullus defensionis peccanti relinquitur locus, perinde quasi ignoraverit, idque præsertim, si consideraverimus magistrum à discente inseparabilem: veluti enim magister inseparabilis est à discente, sic ratio in vnoquoque, qui rationis est compos, naturaliter existens, semper agenda suggerens, etiam si non obediamus illius præceptis, permittentes nos ipsos voluptatibus, & prætermittentes optima illius consilia. Vt autem oculo nobis ad bona ministro dato etiam abutimur in his, quæ honeste non videmus, perinde atque in auditu facimus, cum præbemus nos ipsos attentos audiendis canticis, quæ nos condemnant, auditionibusque nobis vetitis, sic contumeliam inferentes rationi, quæ in nobis inest, nec vbi oportet, illa vtentes, per ipsam transgredimur legem, quæ peccantibus inest ad judicium, & idcirco cum judicans, qui ipsam omnibus non prætulerit. Vnde etiam inquit: *Sermo, quem loquutus sum, ipse condemnabit vos*, perinde quasi diceret, Ego

Rom. 7. 8, 9.

Rom. 5. 13.
Joh. 15. 22.

Joan. 12. 48.

A εἴτε ὀξυσίαν, πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων ἐπ εἰς τό· χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, οὐκ ἀγύμναστον ἑαυτὸν καὶ τὸν περὶ τῆς κακίας λόγον. κἂν γὰρ σφόδρα ἀπεμφαίνειν δοκῇ, καὶ πάνυ τι δοκεῖ μοι διάφορον εἶναι. ζητητέον γὰρ εἰ καὶ ἡ κακία διὰ τοῦ λόγου γεγένηται, νῦν λόγου περιεχόντως λαμβανομένου ἕν ἑκάστῳ, ὡς καὶ αὐτὸς ἀπὸ ἑνὸς ἐν ἀρχῇ λόγου ἑκάστῳ γεγένηται. φησὶ τοίνυν ὁ ἀπόστολος· χωρὶς νόμου ἁμαρτία νεκρά,

B καὶ ὑπιφέρει· ἐλθούσης δὲ ἐντολῆς ἡ μὲν ἁμαρτία ἀνέζησε· καθολικὸν διδάσκων περὶ τῆς ἁμαρτίας ὡς μηδεμίαν ἐνέργειαν αὐτῆς ἐχούσης πρὶν νόμου καὶ ἐντολῆς· πῶς δὲ ἔχων ὁ λόγος νόμος ἐστὶ καὶ ἐντολή, καὶ οὐκ ἂν εἴη ἁμαρτία μὴ ὄντος νόμου. ἁμαρτία γὰρ μὴ ἐλλογουμένου μὴ ὄντος νόμου, καὶ πάλιν οὐκ ἂν εἴη ἁμαρτία μὴ ὄντος λόγου, εἰ γὰρ μὴ ἦλθον, φησί, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον, πᾶσα γὰρ περίφασις ἀφαιρεῖται τοῦ βουλομένου ὅτι τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπολο-

C γεῖσθαι, ἐπεὶ ἐνυπάρχοντος λόγου καὶ παιδαγωγοῦντος δεῖ παντὸς μὴ πειθηταί τις αὐτῶν· τάχα δὲ καὶ πάντα μέχρι καὶ νῦν χρόνων διὰ τοῦ λόγου γεγένηται, καὶ χωρὶς αὐτοῦ, ἀπλούστερον ἡμῖν ἐκλαμβανόντων τὸ ὀλίγον, ἐγένετο τὸ ὀλίγον· καὶ ἡ πάντως τῷ λόγῳ ἐγκλητέον εἰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὡς οὐδὲ ἐγκλητέον τῷ διδασκάλῳ παιδεύειν τὰ δέοντα τῷ μανθάνοντι, ἐπεὶ διὰ τὰ τούτου μαθήματα μηκέτι τόπος καταλείπεται τῷ ἁμαρτάνοντι ἀπολογίας, ὡς περὶ ἀγνοίας, καὶ μάλιστα ἐὰν

D νοήσωμεν διδάσκαλον τοῦ μανθάνοντος ἀχώριστον· οἱονεὶ γὰρ διδάσκαλος τοῦ μανθάνοντος ἀχώριστός ἐστιν ὁ ἐνυπάρχων τῇ φύσει τοῦ λογικοῦ λόγος, ἀεὶ προτείνων τὰ πρακτέα, κἂν παρακούωμεν αὐτοῦ τοῦ ἐντάλου, ὑπιδιδόντες αὐτοὺς ταῖς ἡδοναῖς, καὶ παραπεμπόμενοι τὰς ὁρίσας αὐτοῦ συμβουλάς· ὥσπερ δὲ χρηστέον τῷ ὀφθαλμῷ ὅτι τοῖς χρείαν ἡμῖν γεγενημένῳ, καὶ ἐφ' ὧν * οὐκ ἀνῶς ὁρῶμεν χρώμεθα, ὁμοίως καὶ τῇ ἀκοῇ, ὅταν παρέχωμεν ἑαυτοὺς ἀκροάσεσι κρίσεως ἀσμάτων, καὶ τῶν ἀπηγορευμένων ἀκουσμάτων, ἵνα εὐλαβούμενοι τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, καὶ οὐκ εἰς δέον ἀπαν χρώμενοι, δι' αὐτοῦ παρανομάζομεν εἰς κρίμα τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐνυπάρχοντος, καὶ διὰ τοῦτο κρίνοντος τὸν μὴ πάντων αὐτῶν παρεπιμνήσθη· ὅθεν καί φησιν, ὁ λόγος ὃν ἐλάλησα αὐτὸς κρινεῖ ὑμᾶς, ἤτοι διδάσκων τῷ·

E * κ ὡς λῶς

ἐγὼ ὁ λόγος ὁ ἐν ὑμῖν καὶ ἐνηχῶν αὐτὸς ὑμᾶς καταδικάσω τόπον ἀπολογίας καταλελοιπόμενον ἔχοντας ἀδαμῶς. δόξῃ μὴν τοίνυν διαρρωτέον εἶναι αὕτη ἡ ἐπιδοχή, ἄλλον μὲν λόγον ὄντα ἐν ἀρχῇ ἡμῖν ἐξηλληφότων τὸν πρὸς τὸν θεὸν, τὸν θεὸν λόγον. ἄλλως δὲ αὐτὸν νοοῦντων, ἅπερ καὶ μόνον ὅτι τῶν προσηγορευμένων δεδημιουργημένων τὰ πάντα δὶ αὐτοῦ ἐγένετο, λέγεσθαι ἐφαμεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι πάντων τῶν λογικῶν ὑπὸ τῶν προσηγορευμένων. ἃ λόγου χωρὶς, οὐδὲν ἁμαρτανόμενα καὶ ζητητέον εἰ καὶ ὁ ἐν ἡμῖν λόγος ὁ αὐτὸς λεκτέον ὢν ὁ ἐν ἀρχῇ καὶ ὢν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ὢν θεῷ λόγῳ, μᾶλλον ἐπεὶ καὶ ὡς ἕτερος τοῦ τοιούτου παρόντος ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον ἔοικεν ὁ ἀπόστολος διδάσκειν τό· μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι χριστὸν καταγαγεῖν, ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Ὃ γέγονεν * ἀπὸ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν ὁ φῶς τῶν ἀνθρώπων ἐστί πολλὰ δόγματα τῶν ἔξωθεν καλούμενα παρὰ δόξαν τῶν κατ' αὐτοὺς σοφῶν πλάσαι ἔστι πρὸς ἀπόντα μέν τινος ἀποδείξεως ἢ φαινομένης ἀποδείξεως; καθά φησι μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν εἶναι ἱερέα, τῶν μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν ὑπισχνεῖσθαι ἔχειν τῆς τοῦ θεοῦ θεραπείας, καὶ μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν εἶναι ἐλεύθερον ἐξουσίαν αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοῦ θείου νόμου εἰληφότα· καὶ τὸν ἐξουσίαν τῆς δεήσεσθαι νομιμὸν ἐπιτρέπειν· καὶ τί δεῖ νῦν ἡμᾶς λέγειν περὶ τῶν κηρυττομένων παραδόξων, πολλῆς ὄντος τῆς εἰς αὐτὰ πραγματείας, καὶ δεομένων συγκρίσεως τῆς πρὸς τὸ βούλημα τῆς γραφῆς τῶν ἐπ' αὐτῶν καὶ τὰ παράδοξα ἀπαγγελλομένων, ἵνα ὅτι τινῶν ὁ τῆς θεοσεβείας λόγος συμφῇ καὶ ὅτι τινῶν ὁ ἐναντίον τοῖς ἐπ' ἐκείνων λεγομένοις βούλεται παρεστῆσαι, δεικνύειν· τούτων δὲ ἡμῖν μνήμη γεγένηται ζητῶσι τὸ· ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, δῆλον ὁ οἰονεὶ τῷ χαρακτῆρι τῶν παραδόξων, καὶ εἰ δεῖ εἰπεῖν παραδοξότερον παρὰ τὰ ἐπ' ἐκείνων λεγόμενα δυνάσθαι δόξαν τινὰ ἐπόμενον τῇ γραφῇ δεῖξαι πολλοῖα πλείονα. ἐπεὶ γὰρ νοήσωμεν ὄντα ἐν ἀρχῇ λόγον, τὸν πρὸς τὸν θεὸν, ὄντα θεὸν λόγον, τάχα δυνησόμεθα μόνον ὄντα τούτῳ, καθὰ πιστὸς, μετέχοντα λο-

A ille λόγος, ille in vobis insonans; ipse vos condemnabo, cum nullum omnino vobis locum reliquerim à ratione alienum. Verum coactior videbitur esse hæc intelligentia, exponentibus nobis alium λόγον in principio existentem λόγον apud Deum; Deum λόγον; alium autem ipsum considerantibus, quia non solum de præcipuis opificijs, omnia per ipsum facta fuisse dici diximus, verum etiam de omnibus, quæ fiunt ab his, qui λόγῳ, [& rationis] sunt compotes, sine quo λόγῳ, [idest ratione] nihil peccamus. Insuper quærendum etiam est, an is λόγος, B qui in nobis est, idem sit cum eo, qui est in principio, & qui est apud Deum, & Deus λόγος, præsertim quoniam tanquam hoc λόγῳ altero non existente, ab eo λόγῳ, qui est in principio apud Deum, videatur Apostolus illud docere: *Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum?* Rom. 10 6, 7. *hoc est Christum deducere; vel quis descendet in abyssum? hoc est Christum ex mortuis reducere.* Sed quid dicit Scriptura? *Prope* Deut. 30, *te verbum est valde in ore tuo, & in corde* 14. *tuo.* C

TOMVS TERTIVS.

Quod factum est in ipso vita erat, & vita illa erat lux hominum. Ioh. 1. 3, 4.

QVædam sunt apud Gentiles dogmata (Paradoxa quæ vocant) sapienti suo tribuentia quamplurima, cum quadam demonstratione, vel apparenti demonstratione. Iuxta quæ inquiunt, solum, & omnem sapientem esse sacerdotem: eo quod solus sapiens cultus divi- D ni sapientiam teneat; solum etiam, & omnem sapientem inquiunt esse liberum: tanquam qui acceperit libertatem ex animi sui sententia operandi à lege divina, libertatem etiam definientes legitimam permissionem. Et quid opus est nos nunc dicere de his, quæ Paradoxa appellantur, cum multum operæ insumatur in eis, & ea, quæ ab ipsis enunciantur juxta Paradoxa collatione egeant cum voluntate Scripturæ, vt in quibus cultus divi- E ni ratio concordet, & in quibus contrarium velit, his, quæ ab illis dicuntur, ostendere possimus? Horum autem mentio facta est inquirentibus illud, Quod factum est in ipso vita erat, propterea quod possit aliquis Scripturam sequens, complura hujusmodi ostendere, quæ formam veluti habeant Paradoxorum: quæque etiam (siquid, quod magis sit paradoxon, opus est dicere) magis sint Paradoxa, quam quæ ab illis dicuntur. Nam si considerauerimus λόγον, [idest rationem,] & Filium Dei in principio existentem rationem apud Deum, & rationem Deum, fortassis eum solum, qui hujus particeps sit, in quantum est talis, rationis capacem dicere poteri-